

Jaargang 12 September 2004 Nummer 5

Facta

**BEA CANTILLON: SOCIAAL BELEID MOET
OP DE EUROPESE BELEIDSAGENDA**

**DE VISIE VAN ZYGMUNT BAUMAN OP
EUROPA: EEN MENGELING VAN DROOM
EN NACHTMERRIE**

**VLAMINGEN EN VREEMDELINGEN - HET
VLAAMS BLOK VAART ER WEL BIJ**

- 2 Feiten
- 4 Europa als roeping - Marije Schoonen

Mijn hart gaat uit naar het waarborgen van sociale grondrechten

Liberalisering, marktwerking, het openen van de grenzen en het verlagen van loonlasten zijn momenteel de belangrijkste speerpunten van de Europese Unie. Sociaal beleid ontbreekt op de beleidsagenda. Daar moet volgens Bea Cantillon, hoogleraar aan de Universiteit van Antwerpen en directeur van het Centrum voor Sociaal Beleid, verandering in komen.

4

- 8 The Dutch welfare state within Europe - Een SISWO-project
- 9 Column: Iedereen Vice-decaan - Patrick Stouthuysen

10

Vroeg of laat zal het volgens Zygmunt Bauman gebeuren

We worden wereldburgers. We zitten allemaal in hetzelfde schuitje. Of we varen naar elkaar toe of we gaan allen ten onder. Toen ik klein was, was Europa één grote verzameling van vijanden die elkaar haatten als de pest. Net zo erg als op al die plaatsen in de wereld waar nu bloed vloeit. Op de een of andere manier leerden we om ons over onze langdurige vijandschap heen te zetten. Dat is een ervaring die we voor veel dingen heel goed kunnen gebruiken.

- 10 Zygmunt Bauman: Europa is een mengeling van droom en nachtmerrie - Jes Stein Pedersen
- 15 Column: De grenzen van de overheid - Henk de Vos
- 16 De verdwenen kunstenaar: Congo in het Tropenmuseum - Peter Geschiere
- 18 Streng maar rechtvaardig: de houding van de Vlaming over asiel, opvang en migratie - Kurt De Wit

12e jaargang, nr. 5, september 2004

Facta - sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen en Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar.

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl
 Voor België: Kurt De Wit, tel. 016 323207, e-mail: Kurt.DeWit@soc.kuleuven.be

Hoofdredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms
 Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Liset van Dijk, Marlies Eijnsink, Marloes Janson, Esther van der Meer, Jan Nekkers, José van Santen, Sue-Yen Tjong, Kurt De Wit

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Dick Pels, Patrick Stouthuysen, Henk de Vos, Liesbet van Zoonen

Fotografie

Rien van der Leeden, Rotterdam; Carla Schoo, Amsterdam

Tekening

Tjeerd Royaards

Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Polofon

De geschiedenis van Congo/Zaire samengevat

16

In het Tropenmuseum zijn tot 4 oktober de schilderijen van de Congolese schilder Tshibumba Kanda Matulu te zien. Of Tshibumba nog in leven is, is niet bekend. De expositie roept de vraag op hoe antropologen met het intellectueel eigendom van uitingen - kunstvoorwerpen, levensgeschiedenissen, verhalen, foto's - van hun informanten kunnen omgaan. Een andere vraag is of de schilderijen niet meer in Congo op hun plaats zijn dan in het Amsterdamse Tropenmuseum.

21 Gesignaleerd - Martijn Wit

**VLAAMS
BLOK**
VEILIG • VLAAMS • VOLKS

Tussen aanvaarding en weerstand

Op 13 juni 2004 vonden er verkiezingen in Vlaanderen plaats. Het extreem-rechtse Vlaams Blok haalde 24,1 procent van de stemmen. Een 'zwarte zondag', voor de twaalfde (!) keer op rij. Dat is geen toeval meer. Politiek en media laten weliswaar hun afkeer voor het programma en de partijtop van het Vlaams Blok duidelijk blijken. Maar de boodschap van onverdraagzaamheid die het Blok brengt, vertolkt blijkbaar wat leeft bij een groot deel van de Vlamingen.

18

- 22 Geneesmiddelen op de markt: economie of zorg - Marlies Eijssink
- 24 Portret: Voorbereiden op het volwassen leven: Basiscompetenties van leerlingen en verschillen tussen scholen - Marieke van der Wal
- 27 In memoriam Hilda Verwey-Jonker (1908-2004) - Giseline Kuipers
- 28 Nieuws van de Verenigingen
- 30 Personalia
- 31 Agenda

Foto omslag: Vincent Jauniaux

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: facta@vangorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:

SISWO-relaties	€36,75
Particulier	€44,50
Instellingen	€73,50
Studenten/aio	€28,90
Collectieve afname	€28,90

Advertenties:

1/1 pagina	€340,00
1/2 pagina	€180,00
1/4 pagina	€110,00
bijsluiten folder in overleg	

ISSN 0928-5350 - Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Advertenties

Koninklijke Van Gorcum bv, telefoon 0592-379566

Facta website: <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>

SISWO
Instituut voor Maatschappijwetenschappen

Van Gorcum

Nederlands
uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

HOI
2004
TIJDSCHRIFTEN

Oproep tot het indienen van onderzoeksvoorstellen Stedelijk Innovatieprogramma, STIP

Het Stedelijk innovatieprogramma, STIP, is een meerjarig kennis- en innovatieprogramma dat praktisch toepasbare kennis ontwikkelt om het probleemoplossend vermogen van steden te vergroten. STIP is een gezamenlijk programma van het Kenniscentrum Grote Steden, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, NWO, en de ministeries van BZK, VWS en VROM. Het Kenniscentrum en NWO zijn de initiatiefnemers en dragen zorg voor de uitvoering van het programma. Informatie over het Stedelijk Innovatieprogramma is te vinden op de STIP-website <http://www.kcgs.nl/kcgs/show?id=195737>. Tot 4 oktober 2004 (12.00 uur 's middags) kunnen universitaire instellingen en para-universitaire en/of overige instellingen (voorzover zij expliciet door het STIP-bureau zijn aangewezen - zie: <http://www.kcgs.nl/kcgs/show?id=202759>) onderzoeksvoorstellen indienen op de thema's 'De sociale liftfunctie van de stad' en 'De stad en sociale veiligheid' van STIP. U kunt de brochure over de thema's downloaden op de STIP-website en NWO-website. In deze brochure vindt u alle informatie over de procedure, het inhoudelijk kader van de twee onderzoeksthema's met bijbehorende onderzoeksvragen en de beoordelingscriteria. Voor meer informatie en contactgegevens zie de website van STIP <http://www.stip-programma.nl>

Sluitingsdata Projectsubsidies Belvedere

Het Stimuleringsfonds voor Architectuur verleent Projectsubsidies Belvedere voor onder meer herstructureringsplannen. De Regeling projectsubsidies Belvedere is bedoeld voor projecten waarin de (cultuur)geschiedenis als onderlegger dient voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Subsidie kan worden aangevraagd voor concrete opgaven alsook voor projecten die kennis genereren en verspreiden. De eerstvolgende sluitingsdatum is 1 oktober. Informatie: <http://www.archfonds.nl/subsidies/prjsubbelvedere.html#sluitingsdata>

Milieuproblemen en menselijk gedrag

NWO heeft acht onderzoeksprogramma's toegekend in het stimuleringsprogramma Gamma-onderzoek, Milieu, Omgeving, Natuur (GaMON). Hiermee is een budget gemoeid van bijna drieëneenhalf miljoen euro. Het programma wordt gefinancierd door NWO en de ministeries van OCW, VROM en LNV. Het programma is gericht op het beschrijven, verklaren en beheersen van maatschappelijke problemen op het gebied van landschap, leefomgeving, natuur en milieu, voor zover die problemen in verband staan met menselijke activiteiten en gedragingen. De acht programma's zijn:

1. Vitamine G: effecten van groene ruimte op gezondheid en welzijn; prof. dr. P.P. Groenewegen (UU, NIVEL), dr. A.E. van den Berg en dr. S. de Vries (WUR), dr. R.A. Verheij (NIVEL)
2. Natuur- en landschapsplanning; wie remt en wie versnelt?; prof. dr. M.A. Hajer en E. Gomart PhD (UvA)
3. De invloed van internet op het gedrag van de boer; prof. dr. G.R. de Snoo (UL en WUR) en dr. H. Staats (UL)
4. 'Partnerships' voor duurzame ontwikkeling; prof. dr. P. Glasbergen (UU), prof. dr. P. Leroy en dr. B. Arts (KUN)
5. Risicocommunicatiebeleid voor externe veiligheidszaken; dr. J.M. Gutteling, dr. M.W.M. Kuttischreuter en prof. dr. E.R. Seydel (UT), dr. ir. J.G. Post (RIVM)
6. Duurzaamheid door dialoog met belanghebbenden: de zaak Costa Due; dr. M. Hisschemöller (VU), prof. dr. F.N. Stokman en prof. dr. A.J.M. Schoot (RUG)
7. Sociale praktijkbenadering voor milieubeleid op het gebied van huishoudelijke consumptie; prof. dr. ir. G. Spaargaren (WUR)
8. Landschapsplanning opnieuw uitgevonden in MetroLand; prof. dr. A.J.J. van der Valk en prof. dr. ir. A. van den Brink (WUR)

Zie ook <http://www.nwo.nl/gamon>

Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen

Dirk Jacob Veegens Prijs 2004

De Dirk Jacob Veegens Prijs 2004 is toegekend aan dr. M.J.M. (Marcel) Hoogenboom, universitair docent sociologie, Faculteit Bedrijf, Bestuur en Technologie, Universiteit Twente, op grond van zijn proefschrift *'Standenstrijd en zekerheid : een geschiedenis van oude orde en sociale zorg in Nederland (ca. 1880-1940)'* en zijn verdere publicaties. De Dirk Jacob Veegens Prijs is ingesteld door de Stichting Fonds voor de Geld- en Effectenhandel en wordt verleend ter bekroning van oorspronkelijk onderzoek op het gebied van economische, politieke en/of sociale geschiedenis, en is bedoeld als aanmoedigingsprijs voor onderzoekers wier onderzoeksresultaten in het jaar van toekenning niet langer dan vijf jaar tevoren zijn gepubliceerd. De prijs wordt te rekenen van 1994 af om het jaar toegekend door de Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen na verkregen advies van een door de Maatschappij daartoe te benoemen commissie. De prijs zal worden uitgereikt te Haarlem op 28 september 2004.

Johannes Cornelis Ruigrok Prijs

De Johannes Cornelis Ruigrok Prijs 2004 is toegekend aan Dr D. Roef (Universiteit van Maastricht) voor zijn dissertatie: *'Strafbare overheden : een rechtsvergelijkende studie naar de strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheden voor milieuverstoring'* en zijn verdere publicaties. De prijs werd uitgereikt te Haarlem op 26 mei 2004. De Johannes Cornelis Ruigrok Prijs is ingesteld door de J.C. Ruigrok Stichting te Haarlem als aanmoedigingsprijs voor onderzoekers die in het jaar van toekenning niet langer dan vijf jaar zijn gepromoveerd, ter bekroning van oorspronkelijk onderzoek op het gebied van de maatschappijwetenschappen.

Jaarlijks wordt de prijs toegekend voor onderzoek op één van de volgende gebieden: rechtswetenschappen, economische wetenschappen, maatschappijwetenschappen (in engere zin), menswetenschappen. De Prijs wordt toegekend door de Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen na verkregen advies van een door de Maatschappij daartoe te benoemen commissie.

NWO heeft 88 jonge, pasgepromoveerde wetenschappers een zogeheten Veni-subsidie toegekend. Elke onderzoeker krijgt in totaal maximaal 200.000 euro. Hiermee kan de wetenschapper drie jaar lang onderzoek doen en ideeën ontwikkelen.

Ongeveer 330 onderzoekers schreven een onderzoeksplan. De aanvragen werden beoordeeld door wetenschappers in binnen- en buitenland. De succesvolle kandidaten, 31 vrouwen en 57 mannen, werden geselecteerd vanwege hun opvallend en origineel talent voor het doen van vernieuwend wetenschappelijk onderzoek.

NWO betaalt bijna zeventig procent van elke subsidie. De universiteit of het instituut draagt ruim dertig procent bij. Alles bij elkaar gaat het om circa 17 miljoen euro. De Veni-subsidie is een van de drie subsidievormen van de Vernieuwingsimpuls. De andere twee subsidies zijn de Vidi-subsidie (voor ervaren postdocs) en de Vici-subsidie (voor zeer ervaren onderzoekers). De Vernieuwingsimpuls is opgezet in samenwerking met het Ministerie van OCW, de KNAW en de universiteiten. Toegekende subsidies op thema's op of gerelateerd aan het gebied van de mens- en maatschappijwetenschappen:

- * Op goed geluk; Dr. M. (Meike) Bartels (v) 18-10-1973, VU - Biologische Psychologie
- * Wanneer coalities schadelijk zijn; Dr. I (Ilja) van Beest (m) 25-05-1972, UL - Sociale en Organisationspsychologie
- * Migratie als levensloopbeslissing; Dr. G.E. (Govert) Bijwaard (m) 13-02-1969, EUR - Econometrie
- * 'Ik ben geen kind meer!'; Dr. S.J.T. (Susan) Branje (v) 05-03-1973, UU - Kinder- en jeugdstudies
- * Meten in hiërarchisch gestructureerde data; Dr. ir. G.J.A. (Jean-Paul) Fox (m) 20-12-1970, UT - Gedragwetenschappen
- * Intuïtie versus nadenken in attitude-gedagsrelaties; Dr. R.W. (Rob) Holland (m) 27-01-1972, KUN - Sociale Psychologie
- * Adam Smith en de onzichtbare vrouw; Dr. E. (Edith) Kuiper (v) 13-01-1960, UvA - Economie
- * Spelen met grenzen: computergames en het koloniale verleden; Dr. S. (Sybille) Lammes (v) 29-10-1964, UU - Instituut Media en Representatie
- * Welk internationaal hof mag rechtspreken?; Dr. N. (Nikolaos) Lavranos, LL.M. (m) 13-03-1971, UvA - ACIL
- * Oorzaken en gevolgen van lerarenverzuim; Dr. E. (Edwin) Leuven (m) 10-09-1970, UvA - Economie
- * Sensitief of consequent opvoeden?; Dr. J. (Judi) Mesman (v) 14-08-1974, UL - Centrum voor Gezinsstudies
- * Politiek en ideologie; Dr. D.M.L. (David) Onnekink (m) 03-03-1971, UU - Geschiedenis
- * Strategisch citeren in de rechtszaal; Dr. E. (Esther) Pascual (v) 26-08-1972, VU - Taal & Communicatie
- * Emoties, ethiek en risico's; Dr. S. (Sabine) Roeser (v) 21-09-1970, TUD - Filosofie
- * Het emotionele brein; Dr. D.J.L.G. (Dennis) Schutter (m) 18-06-1975, UU - Psychonomie
- * Afhankelijkheden tussen financiële risico's; Dr. J.J.J. (Johan) Segers (m) 22-11-1974, UvT - Econometrie
- * Evolutie en moraliteit; Dr. C.M. (Matthijs) van Veelen (m) 19-12-1972, UvA - CREED

partijen en 'gewone' burgers. Het programma Ontwikkelingsplanologie biedt met een reeks samenhangende activiteiten – debatten, seminars, praktijkvoorbeelden, kennisopbouw, excursies – aan betrokkenen een handreiking om in de praktijk resultaten te halen. Het Nirov zet als grootste vakvereniging voor professionals in de ruimtelijke ontwikkeling ambitieus in op het versterken van kennis en competenties, met behulp van speciale leergangen en specifieke voorbeeldprojecten. In 2004 worden al een Kennismakingscursus Ontwikkelingsplanologie, enkele Masterclasses 'Trendsetter Ruimtelijke Ontwikkeling' en een Financieel Seminar georganiseerd. Het Nirov verwacht in 2007 aantoonbare resultaten te kunnen presenteren. Meer informatie: <http://www.nirov.nl>

Prijzen van de ICA

Prof. dr. Betteke van Ruler is door de pr-divisie van de Amerikaanse International Communication Association (ICA) onderscheiden als

Best Scholar in Public Relations 2004. De prestigieuze award, de Robert Heath Top Paper Award, kreeg Van Ruler voor haar paper *'Public Relations: Professionals Are From Venus, Scholars Are From Mars'*. Daarin betoogt ze dat wetenschappers en professionals verschillende idealen hanteren over de normen van professioneel gedrag in public relations en communicatiemanagement. Andere prijswinnaars: Prof. dr. Cees Hamelink won de Lifetime Achievement Award voor zijn onderzoek, publicaties, onderwijs en rol in de communicatiewetenschap; Dr. Claes de Vreese kreeg de K. Kyoon Hur Dissertation Award van de Masscommunications Division voor zijn proefschrift *'Framing Europe'* over de rol van het televisienieuws in het denken over de Europese integratie; Drs. Suzanne Brunsting (promovenda) ten slotte ontving een Top Student Award voor haar paper.

Nirov-meerjarenprogramma Ontwikkelingsplanologie

Eind juni hebben een groep publieke en private partijen met elkaar afgesproken om kennis en kunde op het gebied van ontwikkelingsplanologie te verbeteren. De partijen – waaronder de ministeries van VROM en LNV, de provincies Noord-Holland, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Utrecht, alsmede AM Wonen, DHV, Stichting Habiforum en Projectbureau Belvedere – erkennen dat alleen een gezamenlijke inzet in de praktijk doorbraken oplevert. Zij zullen tot 2007 samenwerken in het Nirov-meerjarenprogramma Ontwikkelingsplanologie. Met de totale uitvoering van dit programma is de komende jaren circa twee miljoen euro gemoeid. Veel zal worden ingezet op het verbeteren van de kennis en vaardigheden van betrokkenen uit de publieke en private wereld. Met deze impuls willen de Nirov-partners bijdragen aan het oplossen van een aantal centrale problemen in de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland: de kloof tussen plannen maken en uitvoeren, het bereiken van meer samenhang en kwaliteit en het samenwerken tussen publieke en private

Liberalisering, marktwerking, het openen van de grenzen en het verlagen van loonlasten zijn momenteel de belangrijkste speerpunten van de Europese Unie. Sociaal beleid ontbreekt op de beleidsagenda. Daar moet volgens Bea Cantillon (1956) verandering in komen. Zij is onderzoeker op het gebied van Europees sociaal beleid. Sinds 1998 is ze hoogleraar aan de Universiteit van Antwerpen en al meer dan tien jaar is ze directeur van het Centrum voor Sociaal Beleid. Daarmee is Cantillon beleidsadviseur van de Belgische regeringen, maar ook van internationale organisaties, zoals de Europese Commissie. Dit jaar gaf de Katholieke Universiteit Brussel haar de eer van de Francqui-leerstoel.

Europa als roeping

Marije Schoonen

Zo hoog als de kastanjeboom op het fraaie binnenplein van de Antwerpse universiteit naar de hemel reikt, stapelen in Cantillons werkkamer de dossiers en rapporten zich op. Met temidden van die papieren twee foto's van haar kinderen, een portret van Sir Thomas More en haar nieuwe computer nog in de doos maakt haar kamer een opgeruimde indruk. Van achter haar bureau kijkt ze recht uit op de deur, waardoor ze het veelvuldige bezoek direct te woord kan staan.

Wat motiveert Cantillon in haar roep om een sociaal Europa? 'Mijn hart gaat uit naar het waarborgen van sociale grondrechten. Noem het een roeping. Ik wil me niet alleen zorgen maken over de grondrechten in België, maar ook over de rechten van de Europese burgers en uiteindelijk over de sociale grondrechten van alle burgers in de wereld. We kunnen ons niet meer beperken tot het kijken naar sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheden binnen onze eigen kleine landsgrenzen. Men kan er

niet onderuit om sociale rechtvaardigheid op een hoger niveau te gaan organiseren. Dat is de roeping die Europa zou moeten hebben. De vraag is hoe je dat realiseert. Moeten de natiestaten zich houden aan hun eigen systeem of moet je streven naar een algemeen systeem van hervreiding?'

Om hierop een antwoord te kunnen geven is het volgens Cantillon zinnig om de Europese Unie te vergelijken met het Amerikaanse stelsel van federale staten. 'De vergelijking is interessant omdat je zo'n beetje dezelfde schaal hebt. Zij deden het met 53, wij breken ons het hoofd over hoe we het gaan doen met onze 25 lidstaten. De eerste les is dat sociale hervreiding trachten te organiseren op het hoogst federale niveau niet wenselijk is en ook niet mogelijk. Een federatie gaat vooruit in het tempo van de traagste en dat is precies wat zich heeft afgespeeld in de VS. Een zogenaamd Europees hervreidingsstelsel zou de ontwikkeling van de verschillende lidstaten alleen maar in de weg zitten omdat er teveel onderlinge economische en sociale verschillen zijn. Bovendien ontbreekt de politieke wil hiernaar. In de Verenigde Staten betaalt de rijke inwoner van de staat

Fotograaf: Vincent Jauniaux

New York belasting voor de arme neger in Alabama. Dat is hier niet haalbaar en opportuun.'

Le juste retour

Het principe van *le juste retour* maakt de stap naar een sociaal Europa niet eenvoudiger. Als voorzitter van de Europese Unie heeft Balkenende als eerste prioriteit gesteld dat Nederland als grootste nettobetaler een veto mag blijven uitspreken over de Europese begroting. Balkenende wil eveneens flink bezuinigen. Nederland behoort tot de landen die vinden dat de EU-uitgaven hooguit 1 procent van het totale bruto nationaal inkomen van de lidstaten mogen belopen. 'In Europa denken we in termen van *le juste retour*. De belastingen die de landen van Europa betalen, moeten zich evenredig terugbetalen. Laat staan dat we kunnen denken aan een systeem van sociale herverdeling.' Wat kan Europa dan wel doen?

'In de eerste plaats moeten we op Europees niveau operationele sociale doelstellingen formuleren. Vervolgens moeten we aan de lidstaten opleggen dat ze instrumenten ontwikkelen om die doelstellingen te bereiken. Een eerste vereiste is dat elke lidstaat ervoor zorgt dat geen enkele burger onder de armoedegrens zakt. Dit sociaal minimuminkomen zou bepaald moeten worden naar de levensstandaard per land, oftewel proportioneel bepaald en betaald per land.' Volgens Cantillon zou verder het bestedingsbudget van de EU juist flink moeten toenemen om het herverdelingsvraagstuk het hoofd te kunnen bieden. De lidstaten zouden over en weer moeten investeren in infrastructuur, onderwijs en werk. 'We moeten grotere budgetten creëren voor de sociale structuurfondsen. Zo krijgen de armere lidstaten de mogelijkheid om economisch sneller bij te komen. Om op een niveau te worden gebracht om zelf sociale herverdeling te realiseren zoals wij dat doen.'

Zoals ze ervan overtuigd is dat de Europese Unie op den duur steeds meer te besteden zal krijgen, gelooft Cantillon in de toekomst van een Europees sociaal model. 'Ik behoor tot de groep van optimisten die geloven dat de mensheid vooruitgaat. Ons samenlevingsmodel is een zeer hoge beschavingsvorm, dat streeft naar sociale rechtvaardigheid. Hiervoor is internationale samenwerking vereist, die trouwens ook wordt opgelegd door de globalisering. Europa zou hierin een voortrekkersrol moeten spelen door aan de wereld te laten zien hoe door een goede samenwerking op sociaal vlak ook de internationale markten onderworpen kunnen worden aan sociale correcties.'

Maatschappelijk onweer

Maatschappelijke ontwikkelingen met grote gevolgen hebben al meer dan twintig jaar haar interesse. Cantillon promoveerde in 1989 op een onderzoek naar de effecten van de toegenomen vrouwenparticipatie op de arbeidsmarkt in Vlaanderen in de jaren zeventig. Deze emancipatie had een groot effect op de verzorgingsstaat. 'Op een ogenblik dat er een economische crisis was, zijn al die vrouwen toegestroomd met een gigantische werkloosheid als gevolg. Binnen tien jaar komen we in een zelfde maatschappelijk onweer terecht door de vergrijzing.

Het grote verschil is dat we de vergrijzing aan hebben zien komen. We weten hoeveel het gaat kosten. We weten hoeveel mensen er aan het werk zouden moeten blijven. De vraag die ons nu rest - een vraag die we ons in Europa nog niet gesteld hebben - is of er een Europese bundeling van krachten nodig is om het vergrijzingvraagstuk op te lossen.' Dat moeten we volgens Cantillon dringend doen.

Toekomstige maatschappelijke ontwikkelingen die binnen een sociaal Europa zullen moeten worden opgelost, ziet ze als een uitdaging. Cantillon heeft het bijvoorbeeld over de drie grote 'uitdagingen' van de vergrijzing. Een coherent beleidsplan, meent Cantillon, zou moeten uitgaan van de volgende drie speerpunten: een rechtvaardige spreiding van de lasten over en binnen generaties, een betaalbare kwaliteitszorg en het goed benutten van het potentieel aan kennis en vaardigheden van zowel ouderen als jongeren. Daarbij pleit zij niet alleen voor langer werken, maar ook voor het 'ontspannen' van de arbeidsmarkt door middel van bijvoorbeeld loopbaanonderbrekingen en deeltijdse arbeid.

Het Centrum voor Sociaal Beleid

Veroudering, individualisering, werkgelegenheid en internationalisering zijn terugkerende thema's bij de bestudering van het verdelingsvraagstuk. Het Centrum voor Sociaal Beleid onderzoekt in hoeverre de herverdelende instituties van de welvaartsstaat sociaal doelmatig zijn. Herman Deleeck (1928-2002), de geestelijke vader van het Centrum voor Sociaal Beleid, was Cantillons promotor. Het Centrum ontwikkelt in zijn navolging op Europees niveau sociale indicatoren om de sociale prestaties van de lidstaten in kaart te brengen. Cantillon: 'Het Centrum voor Sociaal Beleid kijkt naar welvaartsstaatarrangementen: beleidsarrangementen van natiestaten waarbinnen sociale doelstellingen worden gerealiseerd. Die arrangementen hebben als doel sociale grondrechten te waarborgen voor burgers. Recht op inkomen, recht op gezondheidszorg, recht op onderwijs, en ga zo maar door. We werken met behulp van simulatiemodellen om alternatieve beleidsplannen door te rekenen.' Hoewel opdrachtonderzoek niet haar eerste taak is, streeft het Centrum voor Sociaal Beleid naar een grote beleidsrelevantie.

Wat schort er op dit moment aan het beleid van de Europese Unie? 'De lidstaten worden verplicht om van alles te doen om de economische markt te liberaliseren. Dit zou echter hand in hand moeten gaan met het stellen van sociale standaarden. In de Europese constructie wordt een kunstmatige lijn getrokken tussen 'de markt' (waarvoor Europa bevoegd is) en 'het sociale' (waarover Europa geen rechtstreekse bevoegdheden heeft). Europa wil bijvoorbeeld een onderscheid maken tussen de commerciële diensten en de sociale diensten. Maar heel wat van de sociale diensten zijn private organisaties. Daarom zijn sociale verzekeringsmaatschappijen zo beducht voor de Europese regelgeving. Als zij behandeld worden als private verzekeringsondernemingen, dan gaan ze failliet. Door verwevenheid van het economische en het sociale breekt Europa ongewild steeds meer in in de sociale constructies van de lidstaten. Daardoor ontstaat er op Europees niveau een "sociaal beleid zonder politiek", zoals De Swaan het uitdrukte. Grotere bevoegdheden op

sociaal vlak en meer samenwerking tussen de lidstaten zijn daarom onontbeerlijk. De gedachte dat de lidstaten ieder afzonderlijk in staat zijn om hun sociale zekerheidsstelsel in stand te houden, is achterhaald. Het wordt hoog tijd dat men dat begint in te zien.'

Veranderende dynamiek

Wat is binnen een Verenigd Europa de toekomst van de Nederlandse verzorgingsstaat? In Nederland staat het sociale zekerheidsstelsel momenteel ter discussie. De WW-uitkering gaat op de schop. De pensioenleeftijd staat onder druk. Premier Balkenende heeft het over noodzakelijke hervormingen. In dit opzicht is de vergelijking tussen de Nederlandse en Belgische verzorgingsstaat interessant. 'De verschillen tussen de Nederlandse en Belgische welvaartsstaat zijn zeer groot. De Nederlandse verzorgingsstaat wordt gekenmerkt door een grote dadendrang. Er worden meer hervormingen doorgevoerd. België is een federatie en hervormingen gaan traag. Het nadeel van de Nederlandse situatie is dat er om de haverklap gigantische hervormingen worden doorgevoerd, waarna men soms vervolgens moet vaststellen dat ze niet de beoogde effecten hebben opgeleverd. Bovendien creëert men zo onzekerheid in de hoofden van de burgers. Sociale zekerheid veronderstelt immers zekerheid. In België staat juist het uitkeringsstelsel veel minder ter discussie. Het thema ligt electoraal niet goed en het openbare debat wordt uit de weg gegaan. Noodzakelijke aanpassingen geschieden met grote vertraging. Het is niet voor niets dat in België de arbeidsparticipatie onder ouderen een van de laagste is in Europa.' De Nederlandse hervormingen worden niet direct genomen onder druk van Europese wetgeving. Neemt de Nederlandse regering deze maatregelen dan uit ideologische overtuiging? Of om zogenaamd concurrerend te blijven op de Europese markt? 'Dat is moeilijk te beantwoorden. Alle lidstaten zien zich geconfronteerd met een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld vervroegde uittrekking. Puur rekenkundig kun je dan zeggen: er moeten meer ouderen aan het werk, want anders redden we het niet. Aan de andere kant is het duidelijk dat de landen in Europa elkaar meer en meer beïnvloeden. Die dynamiek wordt gestuurd door loonlasten, met als doelstelling werkgelegenheid creëren. De doelstelling om iedereen een aantrekkelijk inkomen te garanderen, wordt niet meer expliciet gemaakt. Terwijl dit in de jaren zeventig en tachtig nog wel het geval was. Hoe garanderen we ieder een inkomen dat in een rijke welvaartsstaat als de onze behoorlijk is? Die vraag hoor je nu niet meer. Dat is boeiend. En de landen kijken ook niet meer naar elkaar op dat punt. In die zin kun je zeggen dat er sprake is van een veranderende dynamiek en een verandering van het Europese discours. Dat kan gevaarlijk zijn, als er geen tegenbeweging wordt ontwikkeld. En die is er vandaag de dag niet.'

De bodem van de welvaartsstaat

Cantillon blijft echter optimistisch. Ze is ervan overtuigd dat Europa in een stroomversnelling is gekomen. Een

beter woord voor welvaartsstaat is wat haar betreft welvaartsdemocratie. Dat roept de vraag op van de legitimiteitskwestie. De opkomst bij de Europese verkiezingen was vrijwel overal bijzonder laag. Ook de uitbreiding van de Europese Unie vereenvoudigt de zaken niet. Wat wenselijk en wat haalbaar is, staat vaak op gespannen voet met elkaar, en dat is iets waarvan Cantillon zich zeer bewust is.

Een sociaal Europa kan op dit moment volgens haar alleen worden gerealiseerd vanuit het voortbestaan van kleine welvaartsstaten, met bindende gemeenschappelijke richtlijnen die al die staten zich gezamenlijk opleggen. Tijdens de Europese Top van Lissabon in 2000 is echter gekozen voor de open coördinatiemethode. Hierbij behouden de lidstaten hun beleidsvrijheid en blijven sancties achterwege. Correctie vindt plaats door middel van politieke druk. 'Er is een akkoord op het hoogste politieke niveau omtrent sociale indicatoren, en dat is niet onbelangrijk. Maar er is meer nodig.'

Het doorvoeren van Europese sociale richtlijnen zal nog jaren vergen en valt daarmee buiten de termijn van het Nederlands voorzitterschap. Maar met het komende half jaar in gedachten, weet zij wel wat ze Balkenende zou aanbevelen: 'De open coördinatiemethode bestaat nu voor de sociale inclusie, de pensioenen, de gezondheidszorg en werkgelegenheid. Een eerste kleine stap zou zijn om die vier te bundelen. Als die vier elementen in politiek opzicht aan elkaar gekoppeld worden, kunnen we het weer hebben over de *bodem* van de welvaartsstaat.'

Met kleine stappen in de goede richting en inspelend op de alledaagse werkelijkheid komt, als het aan Cantillon ligt, een sociaal Europa steeds meer in zicht. Aan carrièreplanning heeft ze zelf overigens nooit gedaan. Inzichten verwerven en bijbrengen is wat haar drijft. Zo is migratie volgens haar een van de belangrijkste onderzoeksthema's van het moment. 'Men ziet dit bijvoorbeeld aan de internationalisering van het onderwijs. Er vindt steeds makkelijker uitwisseling plaats tussen studenten. Ik denk dat we ons op het ogenblik niet realiseren hoe sterk die beweging zal zijn. En als de migratie toeneemt, wordt het moeilijker om een afgesloten sociaal zekerheidssysteem in stand te houden.' Als vice-rector van de Universiteit van Antwerpen wordt ze hiermee direct geconfronteerd. 'We zijn een universiteit in een stad met zeer veel allochtonen, maar er zijn bijna geen allochtone studenten. En de paar die we hebben, slagen niet. Dit houdt me momenteel erg bezig.' Zo brengt elke realiteit een nieuwe uitdaging met zich mee.

Marije Schoonen is antropoloog en tekstschrijver.

Op 24 september is er in Den Haag in het kader van het Nederlandse EU-voorzitterschap een internationale conferentie over Europese eenwording en de Nederlandse verzorgingsstaat met als titel *The European Unification Process and Dutch Social Security: Intended and Unintended Consequences*. Bea Cantillon is een van de sprekers. Zie voor meer informatie de rubriek SISWO. Websites: Europese Unie: <http://europa.eu.int>; Centrum voor Sociaal Beleid: <http://www.ufsia.ac.be/CSB/>

The Dutch welfare state within Europe

Een SISWO-project

Op 24 september 2004 organiseert SISWO in Den Haag een internationale conferentie over de Nederlandse verzorgingsstaat in de context van de Europese integratie. Deze conferentie is het sluitstuk van een project dat onder leiding van Abram de Swaan (universiteitshoogleraar Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam) en Erik de Gier (directeur van SISWO en hoogleraar sociaal beleid) met financiering van de Stichting Instituut GAK werd uitgevoerd.

Het project

Vijf toonaangevende buitenlandse deskundigen op het gebied van verzorgingsstaat werden uitgedaagd om op eigen wijze hun verfrissende visie te geven op de Nederlandse verzorgingsstaat in de context van een veranderd Europa. Hun inzichten zijn gebundeld in het boek *Dutch Welfare Reform in an Expanding Europe: The Neighbours' View* (onder redactie van Erik de Gier, Abram de Swaan en Machteld Ooijens) dat binnenkort door Het Spinhuis wordt uitgegeven.

Dominique Schnapper (werkzaam voor de 'Conseil Constitutionnel' in Parijs) gaat in op de voor haar zeer opvallende consensuscapaciteit van Nederlandse politici, met name waar het overleg tussen werkgevers en de vakbonden of de tripartiete onderhandelingen tussen werkgevers, werknemers en de overheid betreft. De Britse Catherine Jones Finer (Social Policy Worldwide) vergelijkt de wijze waarop de Britten en de Nederlanders om zijn gegaan en momenteel omgaan met immigratiekwessies en de relatie tussen migratie en de verzorgingsstaat. De Amerikaanse gezondheidsexpert Theodore Marmor van de Yale School of Management becommentarieert de Nederlandse gezondheidszorg vanuit een internationaal vergelijkend perspectief. Bea Cantillon (Directeur van het Centrum voor Sociaal Beleid te Antwerpen) vergelijkt de Nederlandse verzorgingsstaat in de Europese context met onderdelen van het federale Amerikaanse stelsel. Stephan Leibfried (Universiteit Bremen) tot slot geeft een beschouwing over de ontwikkeling van de Nederlandse verzorgingsstaat binnen de dynamiek van de Europese politieke, economische en vooral sociale integratie. Hij bekijkt de impact van de Europese regelgeving op verzorgingsarrangementen van de lidstaten, in het bijzonder Nederland. Het boek wordt afgesloten met een aantal beleidsrelevante conclusies ten aanzien van de toekomst van de Nederlandse verzorgingsstaat.

De conferentie

Een aantal thema's uit het boek zullen tijdens de conferentie nader worden gepresenteerd en bediscussieerd. Doel hiervan is tijdens het Nederlandse EU voorzitterschap een bijdrage te leveren aan het debat over de toekomst van de Nederlandse verzorgingsstaat. De conferentie wordt voorgezeten door Ieke van der Burg, lid van het Europees Parlement. Herman Wijffels (voorzitter van de SER) en Abram de Swaan treden op als gastsprekers. Theodore Marmor zal in debat treden met Rick van der Ploeg (voormalig staatssecretaris

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) over het Nederlandse gezondheidsbeleid. Stephan Leibfried zal zijn ideeën ten aanzien van een sociaal Europa toelichten en hierover discussiëren met Bart Jan Spruyt, directeur van de Edmund Burke Foundation, gericht op het verspreiden van het conservatieve gedachtegoed. Onder leiding van Paul Schnabel (directeur van het SCP) zal Bea Cantillon haar visie geven over de lessen die de Nederlandse verzorgingsstaat zou kunnen trekken uit het Amerikaanse model en hierover in discussie treden met Ronald Gerritse (Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën) en Paolo Bacchielli (vertegenwoordiger van de directeur Sociale Bescherming en Sociale integratie van het DG Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Europese Commissie). Tot slot presenteert de Academie van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een zeer recent gemonteerde film over het Nederlandse sociale zekerheidsstelsel in de Europese context.

Meer informatie over de publicatie of de conferentie kan worden verkregen bij Machteld Ooijens, e-mail: mooijens@siswo.uva.nl

Iedereen Vice-decaan

De voorbije twee jaar was ik vice-decaan van mijn faculteit. Dat is een functie die, neem ik aan, een beetje vergelijkbaar is met die van sergeant in het leger: je mag soms al eens bij de officieren aanzitten, maar als het echt belangrijk wordt, vragen ze niet naar je mening. Ik vergaderde, ik heb het bijgehouden, gemiddeld zo'n twee uur per week. Meestal vond ik het zonde van de tijd, een enkele keer had ik het gevoel dat mijn aanwezigheid enigszins het verschil maakte. Ik kan niet terugblikken op geweldige verwezenlijkingen, maar ik heb evenmin bestuurlijke ravages aangericht.

Het belangrijkste wapenfeit van mijn carrière bestond erin dat ik, samen met anderen, de komst van een nieuw academisch registratiesysteem heb tegengehouden. Ik maakte deel uit van een commissie die tot taak had de papierwinkel te vereenvoudigen. Mensen klagen terecht dat ze de hele tijd dezelfde informatie aan verschillende instanties moeten bezorgen. Zo moet je bijvoorbeeld je cv-met-publicaties insturen als je een aanvraag indient bij de onderzoeksfondsen binnen en buiten de universiteit. Diezelfde gegevens hebben ze dan nog eens nodig voor de onderzoeksevaluatie, de onderwijsevaluatie, de driejaarlijkse individuele evaluatie, het jaarverslag van je vakgroep en voor diverse databanken. Vandaar het voorstel om dat allemaal via één registratiesysteem te organiseren. Een geweldig idee.

Tot je daarover begint te vergaderen. De commissie bedacht in geen tijd zo'n ééngemaakt systeem. Maar dan liep het helemaal fout. Voor dat specifieke geval, vonden we, moest natuurlijk een uitzondering moet worden gemaakt. En die algemene regel ging natuurlijk niet op in dat vakgebied. En uiteraard, in die faculteit verlopen de dingen om evidente redenen nu eenmaal anders. En voor dat soort dingen voorzie je best een aparte regeling. In één vergadering waren we van zeven naar één en dan vervolgens van één naar acht formulieren opgeschoven. En elk van die formulieren leek even noodzakelijk. Toen besloten we ermee op te houden.

Ik heb geleerd dat je commissies beter kan volstoppen met mensen die van hun vak houden. Die vinden vergaderen verloren tijd en dus gaan de dingen goed vooruit. Daarom vind ik ook dat alle plannen om de universiteit te professionaliseren te vuur en te zwaard moeten worden bestreden. Aan onze universiteit wordt het onderwijs met rasse schreden geprofessionaliseerd. Daartoe wordt een groeiend aantal aardige, goedmenende en meestal ook best bekwame onderwijsspecialisten aangenomen. Maar die mensen hebben niets anders om handen en dus wordt

er de hele tijd vergaderd. En er zijn ook de hele tijd meer onderwijsspecialisten nodig, want er moet voortdurend gerapporteerd worden en gecoördineerd en dat soort dingen.

Een professionele taakverdeling levert tijdswinst op, heet het. Maar die gaat vervolgens verloren aan nieuwe vergaderingen en bijkomende bureaucratische rompslomp. Nee, dan liever academische amateur-bestuurders. Die vergaderen het liefst tussen de middag, houden niet van gezeur over procedures en hebben een hekel aan afkortingen en managementtaal. Die hebben ook geen zin om de notulen van de vorige vergadering te lezen of om taaie stukken door te nemen. Eigenlijk, heb ik geleerd, hoeft dat ook allemaal niet. Je staat er versteld van hoe ver je geraakt met een beetje gezond verstand.

Ik heb ook geleerd dat je bestuurlijke functies best geeft aan wie er niet om vraagt. In de praktijk verloopt het meestal anders. Nogal wat collega's vinden het best dat steeds weer dezelfde vergadertijgers zich voor allerlei baantjes aanmelden. Zo kunnen zij rustig voortwerken. Dat is fout. Zo krijg je een zelfversterkend effect: commissies vol beroepsvergaderers vergaderen niet alleen eindeloos, maar roepen bovendien ook steeds weer nieuwe commissies in het leven die formulieren en procedures bedenken die anderen van het werk houden. Dus doe je het bestuurswerk er beter zelf even bij: het gaat sneller en alles blijft binnen de perken van het redelijke.

Bovendien is het ook een kwestie van burgerplicht. Als het landsbestuur wordt verkozen vinden de meesten van ons dat mensen zich moeten informeren en hun stem uitbrengen. Maar als het gaat over het bestuur van onze faculteit of universiteit denken we er helemaal anders over: dan proberen we er zo weinig mogelijk mee te maken hebben. Nogal wat collega's zie je pas opduiken op faculteitsraden als ze zelf met een probleem worden geconfronteerd. Dan hebben ze het, vaak terecht, over onzinnige regels en reglementen. Maar als ze er bij waren geweest toen die regels werden bedacht, hadden ze op tijd op de rem kunnen staan.

Het klinkt paradoxaal, maar als we allemaal iets meer vergaderen, neemt de totale vergadertijd af. Als iedereen om de zoveel tijd een bestuurstaak op zich neemt, houden we met z'n allen de bureaucratie buiten. Iedereen, om beurten, vice-decaan!

Patrick Stouthuysen

Europa is een

Fotograaf: Finn Frandsen

Jes Stein Pedersen

'Ik ben niet interessant. Waarom zou ik over mijn leven moeten vertellen?', vraagt Zygmunt Bauman en staart ver voor zich uit. Wanneer de fotograaf vertrekt, werpt de bijna tachtigjarige professor hem een 'Sorry dat ik je foto's heb verpest!' na.

Nee, de witharige, pijp rokende Zygmunt Bauman, wiens boeken in alle instituten ter wereld tot de standaardliteratuur behoren, houdt er niet van om zelf in het middelpunt van de belangstelling te staan. Er zijn zoveel andere dingen die veel belangrijker zijn dan zijn leven, vindt hij. Maar voor wie naar hem luistert, ligt dat heel anders. Baumans leven is één lange, veeleisende oefening in ballingschap en aanpassing. In strijd en vlucht. Een verhaal over joodse en Europese identiteit en een droom over Europa die nooit ophoudt.

Normaal gesproken schrijft Bauman dikke boeken over alles wat er vandaag de dag speelt in de grote, wijde wereld. Over de manier waarop ons leven verandert als gevolg van de globalisering. Over de gedaanteverandering

van liefde en intimiteit in onze moderne tijd. Over de mengeling van luxe en rampspoed, die zelfs de rijkste landen doordeesemt.

De interviews die Bauman geeft, gaan nooit over zijn eigen leven, maar altijd over de grote lijnen. Deze keer werd hij verzocht om iets van de autobiografische sluier op te lichten en uitspraak te doen over enkele puzzelstukjes uit zijn 'levenspuzzel'.

Polen

Zygmunt Bauman werd op 18 november 1925 in Poznan, Polen, geboren als zoon van joodse ouders. In 1954 rondde hij zijn studie sociologie af. Hij was communist en in dienst van de universiteit van Warschau tot hij Polen moest verlaten vanwege antisemitisme.

Wanneer je je 's morgens hebt geschoren, is het belangrijk om daarna even met je handen over kin en wangen te gaan om te voelen of je het goed hebt gedaan. Een mens heeft zowel nabijheid als afstand nodig om problemen te kunnen oplossen. Zonder een zekere

Hij werd geboren in Polen, deed mee aan de bevrijding van Berlijn tijdens de Tweede Wereldoorlog, vluchtte vanwege antisemitisme uit zijn vaderland naar Israël en eindigde in Engeland, waar hij nu alweer 33 jaar woont.

Het leven van de Brits-Poolse socioloog Zygmunt Bauman is één lang verhaal over ballingschap en aanpassing. 'Europa heeft twee mogelijkheden', zegt Bauman, die onlangs een lezing hield in Denemarken. 'Of we realiseren onze droom van Europa, openen onze landsgrenzen en komen tot elkaar. Of we gaan ten onder. Samen.'

Zygmunt Bauman: mengeling van droom en nachtmerrie

afstand ontgaan de grote lijnen je. Dat heb ik met Polen net zo; dat is te dichtbij voor mij. Ik ben er geboren en ik heb er vele jaren gewoond. Thuis in Engeland kijken we elke dag Poolse televisie. Ik kan weinig nieuws over Polen vertellen. In het geval van Polen ben ik geen ornitoloog, maar een vogel. Men kan geen ornitologische beschouwingen verwachten van een vogel.

Berlijn

Tijdens de Tweede Wereldoorlog nam Bauman deel aan de bevrijding van Berlijn als soldaat in het Poolse leger, dat zij aan zij vocht met de Russen. Zijn vrouw, Janina Bauman, overleefde 26 maanden opsluiting in een Warschau's ghetto en schreef later het boek 'Winter in the morning' over haar ervaringen.

Ik heb veel mensen zien sterven in die stad. Nu is ze op weg om culturele hoofdstad van Europa te worden, net zoals in de jaren dertig. Het is een heel interessante plek in Europa. Maar Duitsland is een heel ander verhaal voor Janina dan voor mij. Zij is namelijk altijd een slachtoffer

geweest van de Duitsers. Ik ontmoette Duitsers alleen maar zoals soldaten elkaar ontmoeten: we schoten op elkaar. Ik heb niet dezelfde herinneringen als zij. Daarom is haar boek zo belangrijk voor mij.

Mijn houding ten aanzien van Duitsers is niet veel anders dan die ten aanzien van Spanjaarden, Italianen of Fransen. Ik raak vaak geïnspireerd door ideeën die uit Duitsland komen. Berlijn is een stad die voortdurend verandert.

Israël

In 1968 werd Bauman professor in de sociologie aan de universiteit van Warschau. In 1969 moest hij onvrijwillig zijn vaderland verlaten. Hij reisde naar Israël, waar hij drie jaar lang verbleef, samen met zijn vrouw Janina, met wie hij drie dochters heeft.

Ik hou eigenlijk helemaal niet zo van reizen. Ik was er altijd van overtuigd dat ik mijn hele leven in Polen zou blijven. We gingen naar Israël, omdat dat het enige land was waar we een visum voor konden krijgen. Als je ergens wordt uitgezet, zoek je een veilig alternatief.

Ik maakte me geen illusies over Israël. De ene soort nationalisme is niet beter dan de andere. Ik vluchtte voor het Poolse nationalisme en belandde in een ander zeer nationalistisch en xenofobisch land. Het was net na de Zesdaagse Oorlog en ik kon niet waarden wat ik daar zag. Ik schreef in een artikel dat de bezetting van Arabische grond door Israël met een sociologische noodzakelijkheid zou leiden tot een corrumpering van een hele generatie. Ik bedoelde dat de bezetting gruwelijk zou zijn voor zowel de mensen die bezet werden als voor de bezetters.

Ik had kunnen blijven in Israël en kunnen bijdragen aan de bestrijding van dat wat ik zag. Maar om dat te doen, had ik meer joods moeten zijn dan ik ben. Ik heb geen typisch joodse jeugd gehad. Als ik joods genoeg was geweest, was ik wel in opstand gekomen tegen dat wat mij tegenstond. Ik voelde me verantwoordelijk, maar kon er niet naar handelen. Daarom hebben we uiteindelijk het land verlaten.

Engeland

In 1971 vluchtte de familie Bauman van Israël naar Engeland. Zygmunt had een baan aangeboden gekregen aan de universiteit van Leeds. Sindsdien heeft deze productieve denker tal van invloedrijke boeken geschreven over globalisering, moderniteit en postmoderniteit, zoals bijvoorbeeld 'De moderne tijd en de holocaust' (1989, in Nederland verschenen bij uitgeverij Boom), waarin hij de vernietigingskampen van de nazi's beschrijft als logisch gevolg van de moderne tijd.

Ik ben opgegroeid in een socialistisch land. Toen we in Engeland aankwamen, probeerde ik een appartement te huren, maar ik kreeg te verstaan dat ik een huis moest kopen. We kochten een klein huis, waar we nu nog steeds wonen. Een van de seniordocenten vertelde mij beleefd en discreet dat het huis niet zo geschikt was voor het houden van het soort diners waar men professoren voor uitnodigt. Gelukkig heb ik als buitenlander in Engeland nooit rekening met dit soort dingen hoeven houden.

Mijn vrouw vroeg eens aan een van mijn collega's tot welke klasse ze behoorde als echtgenote van een

Fotograaf: Finn Frandsen

professor. 'Tot geen enkele', was het antwoord, 'je bent een buitenlander.' Engeland is een extreme klassenmaatschappij. Ik lees de kwaliteit van de samenleving altijd af aan de kwaliteit van leven van de zwaksten in de samenleving. Ik ben altijd socialist geweest. Ik beschouw het socialisme echter niet als een bepaalde toestand van de samenleving, maar als een doorn in het vlees. Zonder een continue aandacht voor gelijkheid en rechtvaardigheid krijg je een slechtere, marktgerichte samenleving. We moeten onszelf in de gaten houden, alert zijn. Wanneer je gedwongen wordt te vluchten, dan is Engeland geen gek land om vluchteling te zijn. Maar het vereist wel dat je niet probeert om Engels te worden. Mensen kijken naar mijn huis en denken dan: Dat komt vast omdat hij buitenlander is.

Europa

Vandaag de dag is Bauman, die tot de meest invloedrijke sociologen van de wereld wordt gerekend, emeritus hoogleraar van de universiteiten van Leeds en Warschau en kreeg hij bovendien in 2002 een eredoctoraat van het sociologisch instituut van de Universiteit van Kopenhagen. Begin juni vereerde hij de Handelshogeschool in Kopenhagen met een bezoek in verband met de conferentie The Challenge of Globalisation. Hij is actueel met zijn boeken 'The individualized society' (2001) en 'Postmodernity and its discontents' (1997). Thuis in zijn la ligt nog een nog ongepubliceerd boek - over Europa.

Europa is een ontdekkingsreis. Een keten van gebeurtenissen die teruggaat tot het oude Griekenland. Iets dat steeds weer terugkomt, is dat Europa niet iets is dat je ergens kunt vinden, maar dat je zelf maakt. Europa heeft een belangrijke rol in de geschiedenis van de wereld. Men kan zich de geschiedenis van de wereld niet voorstellen zonder Europa, terwijl men zich deze prima kan voorstellen zonder de andere continenten. Europa heeft een patroon ontwikkeld dat zij graag wilde uitbreiden naar andere plaatsen in de wereld. Andere werelddelen wilden het nabootsen, maar de beweging is niet de andere

kant opgegaan. Europa is altijd een ideaal geweest, een magneet. Niemand weet waar Europa's grenzen liggen, omdat het idee van Europa altijd vooruitloopt op de werkelijkheid. Europa is iets wat men zich ervan voorstelt.

De deling van Europa was heel concreet. Voor mensen als wij, die aan de verkeerde kant van De Muur zaten, was Europa ons doel. Vooral nu is er zowel hoop als angst in Europa, met name in de nieuwe lidstaten, ook in Polen. Europa is een mengeling van droom en nachtmerrie. Ik voorzien een bijzonder turbulente periode van aanpassing. In Polen is het zeer waarschijnlijk dat een populistische regering de volgende verkiezingen zal winnen.² Een regering die van alles belooft, maar die niets van haar beloftes waar zal kunnen maken.

In vele nieuwe EU-landen neemt men grote afstand van het idee van een genadeloze modernisering, zoals dat voorgesteld wordt door de oude Europese landen. De mensen voelen zich erg onzeker. De vraag is hoe mensen die onzekerheid verklaren. Of ze zich richten op buitenlanders, die 'hun banen inpikken'. Of op buitenlands kapitaal dat 'hun land wil stelen' of nog iets anders. De angst waart rond en zoekt een plaats om voor anker te gaan. Europa is een mooi idee, vooral zolang het ver weg blijft.

In Engeland is de aanduiding 'hindoe' zeer vlelend. Niemand zal ooit zeggen 'vuile hindoe' of 'lelijke hindoe'. Waarom? Omdat India de juweel in de kroon van het Brits imperialisme was, de trots. Het scheldwoord is 'paki'. Waarom? Pakistan en India behoorden toch tot hetzelfde land toen Groot-Brittannië er nog over heerste? Het zijn van een Indiër of Hindoe houdt trots in, het zijn van een Pakistaan houdt schaamte in, omdat Pakistan pas ontstond bij het ineenstorten van het Britse imperium. De psychologie van het volk is niet rationeel. Ik zie vergelijkbare tendensen nu de Oost-Europese landen zich bij Europa aansluiten. Plotseling merken mensen dat de aarde onder hen beweegt. Waarom beeft de aarde? Omdat we deel uitmaken van Europa?

Ik moet toegeven dat ik erg eurocentrisch ben. Ik geloof echt in bepaalde Europese gedachten. Ik geloof in de waardigheid van het menselijk individu en in de rede als continue kritische toetssteen.

Ik kan mezelf niet veranderen. Zowel het kapitalisme als het communisme waren twee varianten op dezelfde Europese gedachte over verlichting en moderniteit. Ze waren het eens over het doel, maar niet over de middelen. Het Westen vond dat het communisme de verlichtingsidealen in de uitverkoop had gedaan, zo ook de communisten. Nu is het, zoals de Amerikanen zouden zeggen, een *completely different ballgame*.

Europa heeft twee mogelijkheden. We kunnen het 'fort' versterken en geïsoleerd van de rest van de wereld verder leven vanuit de gedachte dat als wij de rest van de wereld maar met rust laten, ze ons ook met rust laten. De andere mogelijkheid is dat we doorgaan met ons idee over Europa, dat we ons mengen. We hebben tenslotte al behoorlijk wat ervaring opgedaan waarmee we kunnen bijdragen.

De Duitse filosoof Karl Jaspers maakte onderscheid tussen twee soorten morele verantwoordelijkheid. De ene soort betreft het verantwoordelijkheidsgevoel dat men voelt

nadat men een misdaad heeft begaan of wanneer men heeft nagelaten een misdaad te verhinderen. Beide situaties roepen een schuldgevoel op. De andere soort is metafysisch. Het betreft het zich schuldig voelen zelfs wanneer er geen samenhang bestaat tussen iemands eigen handeling (of het gebrek daaraan) en dat wat er is gebeurd. Omdat men deel uitmaakt van het menselijke ras, voelt men zich schuldig wanneer andere mensen elkaar iets aandoen.

In onze tijd is de grens tussen concreet en metafysisch schuldgevoel vervaagd, omdat de globalisering ons zo sterk tot één samenhangend geheel maakt. We zijn allemaal verantwoordelijk voor elkaars lot. Maar om nu verantwoordelijkheid te nemen op grond van dit basisgegeven is wel erg veel gevraagd. Verantwoordelijkheid voor de wereld is een enorme last.

Je kunt op twee manieren reageren: Je kunt je verschansen of je kunt gaan onderhandelen. Je kunt een dialoog aangaan, waarin je, zonder dat je het anderszijn van de tegenpartij verloochent, je premisse overeind houdt dat we, ongeacht hoe verschillend we ook zijn, elkaar moeten kunnen ontmoeten in de een of andere vorm van overeenstemming.

Dat zijn de twee mogelijkheden die Europa heeft. We bevinden ons op een dramatisch punt in de geschiedenis van Europa en de wereld. Op dit punt zijn we nog niet eerder geweest. Je kunt het vergelijken met de opbouw van de verschillende Europese naties zo'n twee-, driehonderd jaar geleden. De Noormannen en Bretoenen werden Fransman. De Saksen en Beieren werden Duitser. Destijds leek dat een onmogelijke opgave, maar het gebeurde toch.

Kunnen Grieken en Turken Europeaan worden? Dat is de volgende stap. Ik sluit me aan bij de filosoof Kant: We bevinden ons op een ronde bol en op een ronde bol geldt de logica dat je je niet kunt verwijderen van anderen. Wanneer de afstand aan de ene kant van de bol groter wordt, wordt hij immers evenredig veel kleiner aan de andere kant. Kant nam op basis van het rond zijn van de aarde aan, dat het de bedoeling van de natuur moet zijn dat de mensheid gemeenschappelijkheid vindt.

Vroeg of laat zal het volgens mij gebeuren. We worden wereldburgers. We zitten allemaal in hetzelfde schuitje. Of we varen naar elkaar toe of we gaan allen ten onder. Verschansing is een kortetermijnoplossing. Er bestaan geen lokale oplossingen voor wereldproblemen.

Toen ik klein was, was Europa één grote verzameling van vijanden die elkaar haatten als de pest. Net zo erg als op al die plaatsen in de wereld waar nu bloed vloeit. Op de een of andere manier leerden we om ons over onze langdurige vijandschap heen te zetten. Dat is een ervaring die we voor veel dingen heel goed kunnen gebruiken.

Noten

1. Dit interview werd oorspronkelijk onder de titel *Egentlijk er jeg ikke en rejsende person* gepubliceerd in het Deense dagblad *Politiken* van 12 juni 2004. Het is uit het Deens vertaald door Wendelmoet van der Meiden Rasmussen.
2. Deze verkiezingen hebben inmiddels plaatsgevonden. De populistische leider Andrzej Lepper van de 'Zelfverdedigingspartij' leed tegen de verwachtingen in een nederlaag. De grote winst was voor gematigd/centrum-rechts. (noot van de vertaler)

Henk de Vos

Waar liggen de grenzen van de overheid?

Waarschijnlijk denkt u: bij het gezin. Hoewel er veel wetsartikelen gewijd zijn aan de verhoudingen tussen gezinsleden, is toch de heersende opvatting dat het gezinsleven behoort tot de privésfeer en dat de overheid zich daar zoveel mogelijk buiten moet houden. Het beleid is reactief: pas als er iets mis gaat, komt de jeugdzorg, de politie, het maatschappelijk werk of de opvoedingsondersteuning in actie of wordt gesubsidieerde opvang verschaft aan slachtoffers van huiselijk geweld. Er bellen geen ambtenaren aan om te controleren of er bij u thuis wel goed genoeg wordt opgevoed of voldoende wordt afgezien van geweld, misbruik of besnijdenis.

De historische trend is dat het overheidsdomein zich uitbreidt. Dat is vooral in de twintigste eeuw gebeurd. Lees bijvoorbeeld het prachtboek van Chris van Esterik over het Betuwse dorp Ingen (*Een jongen van het dorp.* - Bert Bakker, 2003) om tot de ontdekking te komen dat een gemeentebestuur honderd jaar geleden praktisch niets te doen had en dat Den Haag ver weg was. Nu is het gezin het laatste bastion van verzet tegen de oprukkende overheid. Maar dat dat bastion sterk genoeg is, wie gelooft dat nog? Gezinnen zijn weinig ingebed in een lokale gemeenschap en sterk gericht op betaald werk en carrière. Daardoor presteren ze slecht in het opvoeden van nieuwe generaties, in het zichzelf in stand houden (echtscheidingen) en in de zorg voor ouderen. En dus is er steeds meer werk voor de overheid. En zelfs voor de markt. Denk bijvoorbeeld aan de opkomende bedrijfstak van de gezinsmanagers (gesubsidieerd door het ministerie van Sociale Zaken!). Dit proces gaat zijn gang en of er nu een linkse of een rechtse regering zit, lijkt weinig uit te maken.

Maar geen enkele maatschappelijke trend is zo onontkoombaar dat er niet ook tegenbewegingen opduiken. Dat is hier ook het geval. Ik noem er twee: de Eigen Krachtconferenties en de Verenigingen van Wijkeigenaren.

De grenzen van de overheid

De Eigen Krachtconferentie is een model waar sommige instellingen voor jeugdhulpverlening al enkele jaren mee werken. Het houdt in dat hulpverleners familieleden en vrienden van een probleemgezin uitnodigen voor een bijeenkomst waar het probleem wordt besproken en waar gevraagd wordt wat iedereen kan doen om het op te lossen. Het blijkt dan dat het overgrote deel van de hulp door familieleden en vrienden kan worden geboden en dat de hulp effectiever is omdat het probleemgezin gemotiveerder is om mee te werken. Naar mijn smaak is dit om twee redenen een fascinerende innovatie. Zij laat in de eerste plaats zien dat je een uiteengevallen gemeenschap weer op de been kunt helpen eenvoudigweg door mensen om hulp te vragen. Dat doet vermoeden dat er veel latente gemeenschap in onze maatschappij aanwezig is, maar dat je wel een concrete hulpvraag moet stellen om haar wakker te maken. Veel mensen willen graag ergens mee helpen, maar het helpt wel als ze gevraagd worden. De tweede reden is dat zij een ander dan gebruikelijk licht werpt op de overheid. Gebruikelijk is de reflex dat als de gemeenschap niet meer goed functioneert, dat dan de overheid de taken moet overnemen. Maar misschien moet de overheid veel vaker een omweg maken: niet de taak zelf uitvoeren, maar de gemeenschap weer beter laten werken. Het mooie daarvan is ook dat die gerevitaliseerde gemeenschap preventief werkt ten aanzien van het ontstaan van nieuwe problemen. Het kiezen voor de omweg via de gemeenschap lijkt te getuigen van een diep inzicht in de grenzen van de overheid. En het is opmerkelijk dat deze innovatie is ontstaan in de praktijk van de hulpverlening.

De tweede tegenbeweging is eveneens ontstaan in de maatschappelijke praktijk. Verenigingen van Wijkeigenaren bestaan in verschillende varianten, maar het achterliggende idee is dat wijkbewoners eigenaar zijn van (delen van) hun wijk, bijvoorbeeld op basis van Titel 5 van Boek 5 van het Burgerlijk Wetboek die handelt over mandeligheid (gemeenschappelijk eigendom). Het verplichte eigenaarschap brengt onderhoudsplicht met zich mee, dat uiteraard kan worden uitbesteed. Er is een fonds voor onderhoud van de woonomgeving waarin bewoners, gemeente en corporaties storten. Taken en bevoegdheden worden contractueel vastgelegd.

Al in 1998 is op initiatief van een samenwerkingsverband van woningcorporaties een verkenning gestart naar de mogelijkheden om zulke verenigingen in te voeren. Over het land verspreid lopen er verschillende experimenten. Essentieel is dat een deel van de gemeentelijke onderhoudsbudgetten aan de vereniging worden overgedragen. Gemeenten zijn daar natuurlijk niet zomaar toe bereid. In de Verenigde Staten, waar al veel langer ervaring is met '*community residential associations*', gaat de strijd over de eis van de bewoners om belastingrestitutie te krijgen in ruil voor hun bijdragen aan het wijkfonds. De aanleiding tot het Nederlandse initiatief was dat corporaties (en gemeenten) steeds meer doorkregen dat een consumentenmodel ten aanzien van 'producten' als leefbaarheid, veiligheid, netheid en welzijn niet goed werkt. Bewoners zijn onvermijdelijk ook producenten van deze producten en dat moet op een of andere manier geëffectueerd worden. En natuurlijk is een bijkomend voordeel, zoniet het belangrijkste, dat door een vereniging van wijkeigenaren de lokale gemeenschap kan worden bevorderd. Potentieel worden de grenzen van de overheid een stukje teruggeschoven en ontstaan er enclaves waarin mensen voor de taak staan om zaken die hen regaderen onderling goed te regelen. Uiteraard onder wettelijk vastgelegde voorwaarden en op een of andere manier onder eindverantwoordelijkheid van de overheid. Het fascinerende is namelijk dat ook hier deze tegenbeweging door de overheid zelf zou kunnen worden bevorderd. Op grond van hetzelfde diepe inzicht dat tot die Eigen Krachtconferenties heeft geleid.

Dit alles, de grote historische trend en deze (en andere) tegenbewegingen, is natuurlijk '*gefundenes Fressen*' voor de socioloog. Want dat diepe inzicht van die omweg via de gemeenschap is natuurlijk typisch een sociologisch inzicht. Er ligt hier een verbond klaar om gesmeed te worden, namelijk tussen de werkers in de praktijk die aan de wortel liggen van dit soort innovaties en de academische sociologen. Maar daarvoor is wel nodig dat de laatsten bereid zijn om wat meer over de muren van de universiteit heen naar buiten te kijken.

(h.de.vos@ppsw.rug.nl)

De verdwenen kunstenaar

Congo in het Tropenmuseum

Peter Geschiere

Op 13 mei jl. werd een boeiende expositie geopend van schilderijen van de Congolese schilder Tshibumba Kanda Matulu: een serie van meer dan 100 schilderijen waarin Tshibumba de geschiedenis van Congo/Zaire samenvat van voor de komst van de Europeanen (begin 16e eeuw) tot aan de jaren zeventig van de vorige eeuw. De opening was zeer geanimeerd, met veel aandacht van de media. Maar de grote afwezige was de schilder zelf: niemand weet of Tshibumba (geboren in 1947) zelfs nog in leven is.

Tshibumba's werk is vooral bekend geworden door zijn samenwerking met Johannes Fabian, tot voor kort hoogleraar antropologie aan de Universiteit van Amsterdam, die veel gepubliceerd heeft over Congo. Fabian heeft een boek gewijd aan het historische werk van Tshibumba, *Remembering the Present*¹, dat door niemand minder dan Clifford Geertz wordt aangeprezen als *an extraordinarily original, powerfully argued book*. In het boek beschrijft Fabian hoe hij de schilder, die hij bij toeval ontmoet in Lubumbashi, inspireert om zijn historische belangstelling vorm te geven in deze indrukwekkende serie schilderijen. Het geeft ook een briljante en tegelijk invoelende analyse hoe in die beelden Tshibumba's eigen visie op de roerige Congolese geschiedenis tot uitdrukking komt. Later neemt Fabian, samen met zijn toenmalige echtgenote Ilona Szombati, die een bredere studie maakte van de Congolese schilderkunst, de serie mee naar Nederland. Via Paul Faber - de Afrika conservator van het Tropenmuseum, die al jaren bezig is voor het museum een indrukwekkende verzameling op te bouwen van recente Afrikaanse volkskunst - verkoopt Fabian in 2000 de hele Tshibumbacollectie aan het Tropenmuseum. De kennelijk zeer vruchtbare samenwerking tussen Fabian en Faber leidde zo tot de fraai vormgegeven expositie - met een catalogus door de laatste - die nog tot 4 oktober in het Museum te bezichtigen is.²

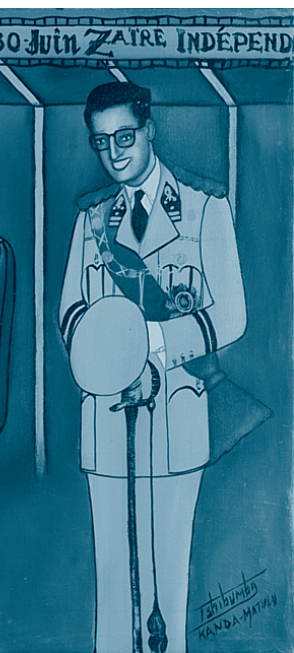

Intellectueel eigendom

De avond van de opening haalde de tentoonstelling zelfs het NOS journaal. In een kort interview met Faber werd vanzelfsprekend ook een vraag gesteld over de betrokkenheid van de schilder zelf. Waarop Faber antwoordde dat, helaas, sinds 1981 niets meer vernomen is van Tshibumba en dat tot nu toe alle pogingen hem op te sporen tevergeefs zijn geweest. Binnen het bestuur van de Antropologische vereniging, en ook bij andere antropologen, riep die korte mededeling allerlei vragen op. Ons bestuur is al een tijdje van plan om een bijeenkomst te organiseren - misschien volgend jaar - over de vraag

hoe antropologen kunnen omgaan met het intellectueel eigendom van uitingen van hun informanten. Die vragen spelen zeker niet alleen als het om schilderijen of andere vormen van kunst gaat, maar ook bijvoorbeeld bij publicatie van een levensgeschiedenis - van wie is het boek, van de antropoloog of van de persoon in kwestie? - en van andere verhalen die de antropoloog optekent of bij foto's. Maar vanzelfsprekend worden zulke vragen van bijzondere betekenis als het om producten gaat die sterk in waarde toenemen, zoals het geval is bij de Congolese schilderkunst, die de laatste decennia internationaal een spectaculaire hausse doormaakt.

De expositie en ook Faber's korte toelichting voor het NOS journaal boden een goede gelegenheid om erover te praten hoe zulke vragen in dit bijzondere geval speelden. Johannes Fabian voelde weinig voor een gesprek daarover - hij verwees naar zijn boek, dat inderdaad een duidelijk beeld geeft hoe de samenwerking met Tshibumba zich ontwikkeld heeft - maar Faber was bereid wat toelichting te geven. In zijn visie speelt het intellectueel eigendom van de kunstenaar in exposities als de onderhavige zeker een belangrijke rol. Anders dan bij veel oudere voorwerpen is de kunstenaar die een meer recent stuk gemaakt heeft, vaak wel bekend maar soms moeilijk op te sporen. Niettemin gelden ook in dat geval bepaalde juridische beperkingen. De koper moet formeel nog steeds de goedkeuring vragen van de maker als hij het werk publiceert (tenzij het

bijvoorbeeld om een verkoopcatalogus gaat). Maar wat te doen als de maker verdwenen is? In publicaties kan dan een voorbehoud opgenomen worden dat nabestaanden zich kunnen melden. Maar in het geval van Tshibumba lijkt ook dat helaas overbodig.

Los van zulke puur juridische overwegingen had Faber natuurlijk veel liever gezien dat het mogelijk was geweest Tshibumba op een of andere manier bij de expositie te betrekken. Dat heeft hij ook benadrukt in zijn toespraak bij de opening. Het vreemde is dat in Tshibumba's geval zelfs geen nabestaanden te ontdekken zijn. De Canadese historicus Bogumil Jewsiewicki, een andere grote kenner van de Congolese geschiedenis en schilderkunst, laat

weten dat ook zijn naspeuringen geen enkel resultaat hebben gehad: volgens sommige mensen in Lubumbashi is Tshibumba aan aids gestorven, volgens anderen is hij vertrokken om naar goud te gaan zoeken toen hij niet meer kon leven van zijn schilderkunst. Maar ook zijn vrouw en zijn zoon zijn niet meer te vinden. In Afrika is dat tamelijk opvallend omdat familieverbanden meestal erg wijd vertakt zijn, zodat er altijd nog wel een achterneef of een moeders-broer (vaak in de zeer brede zin des woords) te vinden is. Maar dit deel van Congo is het toneel geweest van bijzonder schokkende verschuivingen, met name de verjaging van immigranten uit de Kasai (waar Tshibumba oorspronkelijk vandaan kwam) in het begin van de jaren negentig. Faber had nog graag een foto van Tshibumba willen opnemen in de catalogus, maar ook dat lukte niet door allerlei verwickelingen. Pas na de opening heeft hij een foto gevonden in een eerdere publicatie van Jewsiewicki: het is een ontroerende foto uit 1974 van een chique geklede jonge man met zijn vrouw en zijn zontje.

Retour Congo?

Een andere vraag is of deze serie op den duur toch niet meer op zijn plaats is ergens in Congo dan in het Amsterdamse Tropenmuseum. Zoals Fabian ook in zijn boek stelt, hangt de waarde ervan vooral samen met de historische zeggingskracht. En de koloniale en postkoloniale geschiedenis van Congo heeft genoeg stof voor trauma's opgeleverd om iedere vorm van kunst die kan helpen bij de verwerking daarvan uiterst welkom te maken. Faber benadrukt dat gezien de huidige waarde van de collectie, het uitgesloten is dat die zo maar teruggaat naar Congo. Bovendien, ook dan blijft de aanzuigende werking van de markt gelden: er is een goede kans dat de schilderijen dan snel weer op zullen duiken in het Westen. Maar er zijn vanzelfsprekend andere mogelijkheden waarmee het Tropenmuseum ervaring heeft: het beschikbaar stellen van kopieën, eventueel in de vorm van dia's of video's, maar ook intensivering van de samenwerking met lokale musea. En wat betreft de huidige waarde van de hele collectie (waarover Faber zich liever niet uitlaat): Fabian heeft meermalen benadrukt dat die mede bepaald wordt door al het etnografisch werk van de antropoloog zelf.

Alles tezamen een fascinerend project dat juist door de originaliteit ervan allerlei vragen oproept. Het komt niet vaak voor in Nederland dat werk over Afrika of vanuit de antropologie zoveel aandacht trekt. Reden te meer om nog eens terug te komen op die vragen - hopelijk op onze studiedag dit voorjaar.

Peter Geschiere
Voorzitter Antropologische Beroepsvereniging

Noten

1. California University Press, 1996
2. Volgend jaar reist de expositie waarschijnlijk naar Göteborg en naar Duitsland

VEILIG • VLAAMS • VOLKS

Streng

Kurt De Wit

'Wij zeggen wat u denkt', zo luidt een oude, dubbelzinnige slogan van het Vlaams Blok. Wat het Blok zegt over vreemdelingen sluit in elk geval aan bij wat heel wat Vlamingen erover denken. Een nieuw grootschalig onderzoek van het HIVA-K.U.Leuven bevestigt immers de ruime verspreiding van negatieve opvattingen, beelden, gevoelens en houdingen van Vlamingen (en meer algemeen Belgen) tegenover vreemdelingen. Het onderzoek richtte zich in de eerste plaats op het thema 'asiel'.

De houding van de Vlaming bevindt zich *'tussen aanvaarding en weerstand'*, zo stellen de onderzoekers. De aanvaarding blijkt vooral hieruit, dat het principe van asiel door 56 procent van de Vlamingen aanvaard wordt. Wie in eigen land moet vluchten voor politiek geweld, moet tot België toegelaten worden. 'Echte' asielzoekers zijn dus welkom, 'profiteurs' niet. Tot die laatsten behoren diegenen die bijvoorbeeld mooie kleren dragen, sigaretten roken of een GSM hebben. Echte asielzoekers, zo gelooft de Vlaming, zien er arm uit. Nochtans zijn het juist de 'echte' politieke vluchtelingen die het vaak iets breder hebben.

Weerstand tegen migranten

Verder is het voor vele Vlamingen duidelijk dat de meeste asielzoekers in de categorie van 'profiteurs' vallen. Maar liefst tweederde (65 procent) meent dat veel asielzoekers naar België komen om van de sociale zekerheid te profiteren. Iets meer dan 40 procent van de Vlamingen vindt dan ook dat asielzoekers zouden moeten kunnen

werken tijdens hun asielaanvraag (iets wat de Belgische wetgeving verbiedt) omdat ze dan niet langer 'op de kap van de maatschappij' zouden leven.

In het algemeen mag het asielbeleid gerust wat strenger worden van de Vlaming. Iets minder dan de helft (46 procent) vindt dat België zijn grenzen moet sluiten voor asielzoekers. Gezinshereniging, hoewel een recht volgens de Conventie van Genève, wordt door 64 procent afgewezen. Verder vindt 55 procent van de Vlamingen dat België te veel asielzoekers heeft. Maar liefst 68 procent is tegenstander van een soepele beoordeling van asielaanvragen en zowat de helft van de Vlamingen vindt dat de overheid te veel doet voor asielzoekers. De beslissing om asielzoekers gedurende hun aanvraag geen financiële steun meer te geven maar enkel materiële hulp (bad-bed-brood), wordt dan ook door 68 procent van de Vlamingen gesteund.

Achter deze duidelijke weerstand tegen de praktijk van het asiel schuilt een negatief beeld dat men van 'de asielzoeker' heeft. Asielzoekers zijn over het algemeen niet te vertrouwen, meent 34 procent en zij vermijden bewust alle contact met deze mensen; 45 procent is ervan overtuigd dat asielzoekers in asielcentra de buurtbewoners overlast bezorgen. Meer dan de helft pleit ook voor gesloten opvangcentra. Vakantiecentra gebruiken als opvangcentra stuit ook tegen de borst: 64 procent spreekt hierover zijn afkeer uit, terwijl slechts 21 procent er geen graten in ziet. De redenering is hier dat asielzoekers 'zomaar' in de vakantiehuizen mogen verblijven, terwijl Belgen die het zelf niet breed hebben hun vakantieverblijf verliezen.

Deze negatieve houding beperkt zich niet tot asielzoekers of 'nieuwe' migranten. Wie negatiever staat tegenover

Op 13 juni 2004 vonden er verkiezingen in Vlaanderen plaats. Het extreem-rechtse Vlaams Blok haalde 24,1 procent van de stemmen. Een 'zwarte zondag', voor de twaalfde (!) keer op rij. Dat kan geen toeval meer zijn; en dat is het ook niet. Politiek en media laten weliswaar hun afkeer voor het programma en de partijtop van het Vlaams Blok duidelijk blijken. Maar de boodschap van onverdraagzaamheid die het Blok brengt, vertolkt blijkbaar wat leeft bij een groot deel van de Vlamingen.

maar rechtvaardig

De houding van de Vlaming over asiel, opvang en migratie

asielzoekers, staat ook negatiever tegenover 'oude' migranten, met name Turken en Marokkanen. Het merendeel van de Vlamingen is ervan overtuigd dat ze geen bijdrage leveren aan de welvaart van België en profiteren van de sociale zekerheid. De stelling dat 'oude' migranten een bedreiging zijn voor onze cultuur en gebruiken, wordt door 40 procent beaamd, 63 procent is tegen gemeentelijk stemrecht voor vreemdelingen die minstens vijf jaar in België verblijven en de zogenaamde snel-Belgwet wordt maar door 20 procent gesteund.

Negatief door de jaren heen

Zo'n vijftien jaar geleden bleek uit gelijkaardig onderzoek¹ ook al dat een 'belangrijke minderheid' van de Vlamingen negatief staat tegenover vreemdelingen - waarmee ze vooral Turkse en Marokkaanse migranten bedoelen. Ze overschatten ook ruim hun aantal. Wie een uitgesproken negatieve houding heeft, schat het aantal migranten zelfs op meer dan 20 procent. Het werkelijke aantal ligt rond 7 procent².

In vijftien jaar blijkt de houding van de Vlaming tegenover vreemdelingen dus niet veranderd te zijn. 'Echte' asielzoekers mogen nog toegelaten worden. We laten echter liever niemand meer toe, noch oude noch nieuwe migranten. Migrantten moeten zich hoe dan ook aanpassen aan grondregels en fundamentele waarden, zoals bijvoorbeeld democratie, levensbeschouwelijk pluralisme en rechten van de vrouw. En wie zich misdraagt (bijvoorbeeld criminaliteit) of zichtbaar 'profiteert' (bijvoorbeeld een asielzoeker met GSM die maar wat 'rondhangt') sturen we bij voorkeur terug naar

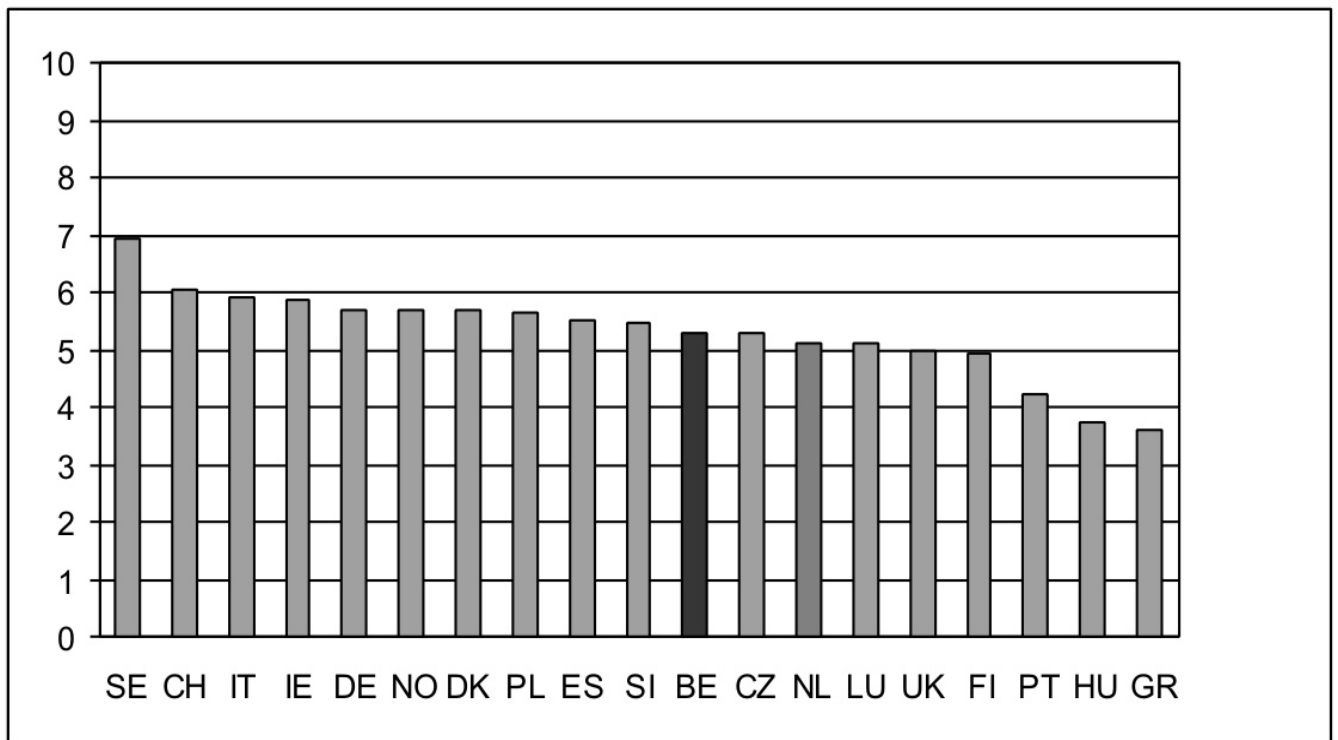
het land van herkomst.

Het uitgangspunt van het Vlaams Blok in deze kwestie is eenvoudig: 'eigen volk eerst'. De partij eigende zich het vreemdelingenthema toe. Andere partijen lieten het daarom liever links liggen. Slechts recent is dat veranderd. Sinds 2001 is een verstrenging van het asielbeleid ingezet. In dat jaar werd de financiële steun aan asielzoekers afgeschaft en vervangen door materiële steun. Het aantal asielaanvragen daalde daardoor van meer dan 40.000 in 2000 tot minder dan 20.000 nu.

Daar staat tegenover dat 'Belg worden' makkelijker werd en het gemeentelijk stemrecht werd goedgekeurd, beslissingen die door de Vlaming niet gesmaakt worden. Bovendien is het Vlaams Blok steeds minder radicaal, althans in zijn communicatie. De groei van het Blok is dus allesbehalve toeval.

Eenvoudige oplossingen zijn er niet

Rest de vraag welk beleid dan wél moet gevoerd worden. Welk beleid stemt de Vlaming tevreden, maar vervalt niet in de oplossingen van het Vlaams Blok? Eenvoudige oplossingen zijn er niet. Uit het onderzoek blijkt dat kenmerken van het individu, met name een vaag gevoel van bedreiging en een autoritaire instelling, de negatieve attitude verklaren. Daarbij speelt onderwijs onrechtstreeks een rol. Hogergeschoolden voelen zich minder bedreigd en stellen zich minder autoritair op. Zij staan positiever ten aanzien van nieuwe migranten. Ook tussen attitude en mediaconsumptie werd een verband vastgesteld. Wie kwaliteitskranten leest of naar de openbare televisieomroep kijkt, heeft een minder negatieve houding. Hetzelfde geldt

voor mensen die geen krant lezen of niet naar informatie- of amusementsprogramma's op TV kijken.

Contextvariabelen spelen verrassend genoeg geen rol.

Noch de politieke en sociaal-economische context van de gemeente, noch de aanwezigheid van een asielcentrum en/of vreemdelingen in de gemeente heeft een invloed op de attitude van de Vlamingen. Het inplanten van een asielcentrum in een gemeente heeft dus niet als gevolg dat de inwoners automatisch een negatieve houding tegenover asielzoekers ontwikkelen. Eerder is zelfs het omgekeerde het geval: wie in de buurt van een asielcentrum woont, is minder van mening dat asielzoekers overlast bezorgen. Bovendien blijkt er slechts een kleine weerstand te bestaan tegen het inrichten van een asielcentrum in de buurt, als het maar niet té dichtbij is (nimby-syndroom).

Informereren en communiceren blijkt wel van groot belang. Men laakt het gebrek aan overleg van de federale overheid met het lokale beleid en de inwoners van de gemeenten.

De kennis van de Vlamingen over de asielthematiek blijkt overigens gering. Daardoor kunnen een aantal mythen blijven bestaan, zoals asielzoekers willen niet werken (maar: ze mogen niet) of ze veroorzaken overlast (maar: buurtbewoners vinden van niet).

Onbekend maakt dus inderdaad onbemind, zo stellen de onderzoekers, maar bekend maakt daarom nog niet bemind. Enkel gewenste contacten leiden tot een afname van de afkeer voor wat vreemd is, terwijl ongewenst contact (bijvoorbeeld de zichtbare aanwezigheid van asielzoekers die 'rondhangen') kan leiden tot een verstarring in de negatieve attitude. Bovendien vinden personen die zelf in een moeilijke situatie verkeren het niet kunnen dat de overheid eerst aan andere groepen, zoals asielzoekers, hulp biedt.

De houding van de Vlaming tegenover asielzoekers is 'streng maar rechtvaardig', zo concludeert het onderzoek. Toch komt vooral het aspect 'streng' naar boven drijven.

Een afkeer van het 'vreemde' is echter geen eigenschap van de Vlaming alleen. Bovenstaande grafiek geeft op een tienpuntschaal (0= geen, 10=veel) de gemiddelde houding op de variabele 'toelaten van migranten' in de Europese landen³. België bevindt zich hier in de middenmoot, samen met Nederland.

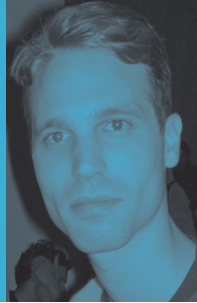
Maar in Vlaanderen drijft het Vlaams Blok mee op die ondertoon van negatieve gevoelens. Het speelt handig in op de gevoelens van ontevredenheid. Het stelt eenvoudige oplossingen voor. Het lijkt erop dat die beter blijven hangen dan de veroordeling wegens racisme en berichten over de betrokkenheid van Blok-mandatarissen bij drugs, moord en mishandeling. De ontevredenheid van de Vlaamse kiezer is blijkbaar groot, het taboe op een Blok-stem definitief doorbroken. En eenvoudige oplossingen, die zijn er echt niet.

Kurt De Wit is redacteur van Facta. Hij is verbonden aan het Centrum voor Onderwijssociologie, Departement Sociologie, Katholieke Universiteit Leuven.

Noten

1. Jaak Billiet, Ann Carton, Rik Huys (1990), *Onbekend of onbemind? Een sociologisch onderzoek naar de houding van de Belgen tegenover migranten*. Leuven: K.U.Leuven, Sociologisch Onderzoeksinstituut.
2. Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2004), *Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND) 2003*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
3. Bron: *European Social Survey* (<http://www.europeansocialsurvey.org>) en Jaak Billiet & Katrien Meireman (2004), *Immigratie en asiel. De opvattingen en houdingen van Belgen in het Europees Sociaal Survey*. Leuven: K.U.Leuven, Departement Sociologie.

Amsterdammer worden

Migranten, hun organisaties en inburgering, 1600-2000
Leo Lucassen (red.)
Amsterdam : Vossiuspers UvA,
2004. - 228 p. - ISBN 90 5629 285
4, €19,95

Welke rol spelen migrantenorganisaties in het integratieproces? In de bundel *Amsterdammer worden* wordt deze vraag behandeld aan de hand van drie thema's: religie en levensbeschouwing, politiek en cultuur, en economie en armenzorg. De bundel komt voort uit het lustrumcongres 'Allemaal Amsterdamers', dat in november 2002 plaatsvond ter gelegenheid van het 370-jarig bestaan van de Universiteit van Amsterdam. Hoewel Amsterdam centraal staat, gaat het openingssessy van de Amerikaanse migratie-expert Nancy Foner over *New Amsterdam* - New York dus. Ze bestrijdt drie vroeger-was-alles-beter-mythes over immigranten in New York, namelijk dat immigranten vroeger van 'hogere kwaliteit' waren, dat immigranten vroeger van hetzelfde 'ras' waren, en dat immigranten vroeger minder contact hielden met het thuisfront. Dat laatste is interessant waar het gaat om migrantenorganisaties - het thema van de bundel. Uit de verschillende bijdragen over religieuze organisaties blijkt dat in de zeventiende-eeuwse Lutherse migrantenkerken en de twintigste-eeuwse Surinaamse en Ghanese religieuze gemeenschappen veel contact was met het thuisfront, dat de dominees bijvoorbeeld in het buitenland werden gerekruteerd en de diensten in de moedertaal plaatsvonden - dat is dus niet iets specifiek van de hedendaagse moskee, hoewel misschien wel in schaal. Wat betreft culturele en politieke organisaties is er wel een duidelijk verschil tussen de zeventiende eeuw en de moderne tijd. In de zeventiende eeuw vond nauwelijks organisatie op politiek en cultureel gebied plaats, terwijl dat vanaf de negentiende eeuw en de opkomst van natie en nationalisme juist op grote schaal gebeurde. Vanaf die tijd kwamen ook de migrantenorganisaties voor economische hulp en armenzorg op, een functie die voor die tijd door de migrantenkerken werd vervuld. Migrantorganisaties zijn niet alleen interessant wat betreft hun functie in de integratie van immigranten, maar ook omdat ze een van de weinige kwalitatieve historische bronnen over immigranten vormen. De bundel geeft daarmee een mooi beeld van vier eeuwen immigratie in Amsterdam - al is het noodzakelijkerwijs gefragmenteerd.

Seeds of Transition

Essays on novelty production,
niches and regimes in agriculture
J.S.C. Wiskerke en J.D. van der
Ploeg (eds.)
Assen : Koninklijke Van Gorcum,
2004. - 358 p. - ISBN 90 232 3988
1, €35,-

Het boek *Seeds of Transition* komt voort uit het vijfjarige internationale onderzoeksproject AGRINOVIM, waarin de universiteiten van Perugia (Italië), Natal (Zuid-Afrika), Wageningen en Twente deelnamen. In dit project werden sociale en technologische veranderingen in de landbouw onderzocht, met speciale aandacht voor 'novelty production' en 'niches' - de plaatsen waarin deze vernieuwingen tot stand gebracht en gecultiveerd worden. De experimenten die plaatsvinden in deze niches staan vaak in een moeizame relatie tot het bestaande sociotechnische 'regime'. Het meest uitgebreid behandelde voorbeeld daarvan zijn twee ecologische landbouwcoöperaties in de Friese Wouden. Deze coöperaties experimenteren met duurzame manieren van landbouw die vaak haaks staan op bestaande praktijken. Andere voorbeelden zijn de ontwikkeling van 'promising pockets' voor duurzame landbouw in KwaZulu-Natal; de Nederlandse stichting 'Zeeuwse Vlegel' als een project voor duurzame tarweproduktie; innovaties in de kaasproductie in de bergen van Alpujarra (Zuid-Spanje); lokale 'hybride' maisproductie in Luoland (Kenia); en Toscaanse wijnroutes als 'collectieve acties' van lokale wijnboeren en entrepreneurs. In het laatste hoofdstuk wordt een pleidooi gehouden voor de ontwikkeling van dit soort veelbelovende nieuwe sociotechnische experimenten door middel van 'strategische niche management', een manier om technologische vernieuwing en de diffusie daarvan te sturen. Het is de vraag voor wie dit boek is geschreven. Het bevat in theorie interessante informatie voor landbouwers en beleidsmakers, maar de weg naar dit publiek wordt geblokkeerd door het specialistische jargon.

Kwalitatieve Analyse

Uitgangspunten en procedures
Fred Wester en Vincent Peters
Bussum : Coutinho, 2004. - 220 p.
- ISBN 90 6283 404 3, €24,50

Het boek *Kwalitatieve Analyse* is een soort geheel herziene en sterk uitgebreide editie van het boek *Strategieën voor Kwalitatief Onderzoek* dat co-auteur Fred Wester in 1987 publiceerde. In de eerste drie hoofdstukken worden de algemene uitgangspunten en methodes van kwalitatief onderzoek uiteengezet, gebaseerd op Wester's eerdere boek. Dit wordt vervolgens toegespitst op een specifieke onderzoeksstrategie, de 'gefundeerde-theoriebenadering', waar Wester in 1984 op is gepromoveerd. Deze strategie bestaat uit vier fasen waarin de onderzoeker van een vraagstelling tot een theorie komt. In elk van deze fasen doorloopt de onderzoeker een proces van reflectie, waarneming en analyse. De auteurs zouden 'de stelling hier aandurven dat een goede kwalitatieve analyse niet meer uitgevoerd kan worden zonder de ondersteuning van een computerprogramma'. Voor zo'n computerprogramma wordt in twee hoofdstukken een uitgebreide gebruiksaanwijzing gegeven, te weten het programma Kwalitan, ontwikkeld door co-auteur Vincent Peters. Hierin worden te analyseren teksten ingevoerd en geanalyseerd door middel van woorden in de originele tekst, interpretatieve codes die de onderzoeker invoert en concepten die een rol spelen in het analytisch kader. Elk van de vier fasen in de gefundeerde-theoriebenadering kan met behulp van Kwalitan uitgevoerd worden. Het is de vraag wanneer een methodologie verwordt tot een machinerie, waar men data invoert en een hapklare uitkomst uit krijgt. In zo'n geval is geen ruimte meer voor de individuele creativiteit van de onderzoeker en voor de uitzonderlijke eigenschappen van het te onderzoeken fenomeen. Met hun onderzoeksstrategie en computerprogramma zijn Wester en Peters niet geheel aan dit gevaar ontsnapt.

Geneesmiddelen op de markt: economie of zorg

Marlies Eijnsink

In de periode 1996 en 2001 is het gebruik van antidepressiva gestegen met 150 procent. Over de negatieve effecten van het antidepressivum Seroxat was zo weinig bekend dat artsen geen bezwaar zagen tegen voorschrijven van het middel en de patiënten waren van hun klachten af. Ook kinderen in de VS en Groot-Brittannië die last hebben van depressies, krijgen dit middel voorgeschreven, zo bleek uit een bericht in *Trouw*. Er stond dat *The Lancet* beslag had gelegd op een intern memorandum van farmaceut GlaxoSmithKline. Hierin stond dat het onaanvaardbaar was om een verklaring toe te voegen dat de effectiviteit van het antidepressivum Seroxat niet kon worden bewezen. In Groot-Brittannië is dat middel onlangs verboden voor kinderen omdat het zou aanzetten tot zelfmoord.

Het niet publiceren of onderrapporteren van negatieve bijwerkingen van medicijnen en het benadrukken van positieve effecten is iets dat stelselmatig gebeurt volgens dr. Anita Hardon, hoogleraar in de Antropologie van Zorg en Gezondheid aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van de Amsterdam School of Social Research, en Charles Medawar, specialist in onderzoek naar beleid en veiligheidsissues omtrent medicijngebruik. Zij stellen dat dat te maken heeft met een samenzwering tussen artsen die hun patiënten dit middel niet willen onthouden, patiënten die graag snel van hun klachten af willen en de farmaceutische industrie die de positieve golf van hoerverhalen opstuwet met hun marketinginspanningen. Hardon deed eerder al veel onderzoek naar controverses rondom de veiligheid van anticonceptiemiddelen. Hardon en Medawar stellen dat er te weinig systematisch onderzoek wordt gedaan wanneer medicijnen eenmaal op de markt zijn. Farmaceutische bedrijven moeten voordat een middel geregistreerd wordt, uitgebreid klinisch onderzoek doen, maar dergelijk onderzoek kan de veiligheid van middelen in het dagelijks gebruik in grote populaties niet garanderen. Iedereen kent die advertenties wel die meestal gericht zijn op jongeren

en studenten: je laat je een aantal dagen opnemen in een onderzoekslaboratorium waar je volledig wordt verzorgd en na afloop kun je daar een aardig bedrag mee verdienen. Heel wat lonender dan veel andere studentenbaantjes. In dergelijk onderzoek worden medicijnen getest op gezonde mensen. De resultaten zijn dus niet noodzakelijk geldig voor kinderen en ouderen die vaak aan allerlei ziekten leiden.

Charles Medawar werkte onder anderen samen met een Britse onderzoekster die jarenlang betrokken was bij de controle op de kwaliteit van klinisch onderzoek. In maar liefst in 31 procent van de onderzoeken - gesponsord door de farmaceut zelf - die deze informante analyseerde, concludeerde ze onderrapportage van de negatieve gevolgen van de getoetste medicijnen. Veel van deze onderzoeksresultaten van klinisch onderzoek worden bovendien niet openbaar gemaakt. De overheid zit er als een soort toezichtsorgaan tussen, maar die gaat na afloop van zo'n klinisch onderzoek niet altijd grondig genoeg na of dat onderzoek goed genoeg is uitgevoerd. En in de rapportage komen de negatieve gevolgen zo min mogelijk aan bod. Als enige Europees land heeft de Nederlandse overheid de instantie Lareb opgericht, maar er zullen weinig gebruikers zijn die weten dat ze er zullen weinig terecht kunnen. Tot voor kort konden alleen artsen daar bijwerkingen over medicijnen rapporteren, maar nu is dat ook mogelijk voor patiënten. Hardon pleit voor meer onderzoek naar het volgen van geneesmiddelen nadat ze zijn geregistreerd. Klachten van patiënten moeten als signalen dienen voor verder goed onderzoek. Het feit dat dat niet voldoende gebeurt, heeft niet zozeer met de laksheid van de overheid te maken als wel met het feit dat je met voldoende hard bewijs moet komen om maatregelen te nemen en om een eventuele rechtszaak tegen de kapitaalkrachtige farmaceutische industrie te kunnen winnen. En voor goed onderzoek is veel financiering nodig. Het boek *Medicines of Control* is een aanklacht tegen het idee dat medicijngebruikers ervan uit gaan, dat ze goed beschermd zijn, terwijl dat niet het geval is.

Patiënten moeten meer invloed krijgen op de communicatie omtrent medicijngebruik. Dat is een van de conclusies uit het onlangs gepubliceerde onderzoek *Medicines out of Control? Antidepressants and the Conspiracy of Goodwill*. Dit onderzoek belicht de onbedoelde samenzwering van overheid, arts en farmaceutische industrie aan de hand van anti-drepressiva.

In de Nederlandse politiek heeft het boek heel wat stof doen opwaaien. De Socialistische Partij en de PvdA hebben naar aanleiding van het onderzoek vragen gesteld in de Tweede Kamer. Op 29 maart antwoordde minister Hoogervorst (Volksgezondheid, Welzijn en Sport) dat hij geen aanleiding ziet om maatregelen te nemen tegen de huidige methodes van geneesmiddelenbeoordeling: 'Ik heb geen aanleiding om aan te nemen dat de controle gebrekkig zou zijn. Het is een misverstand dat bij de registratie van geneesmiddelen klakkeloos wordt afgegaan op de conclusies van de fabrikant. Het studieprotocol en de metingen worden beoordeeld en er wordt door de registratieautoriteiten een eigen conclusie getrokken.' Ook stelde Hoogervorst dat er wel degelijk sprake is van toezicht op geneesmiddelengebruik na registratie en dat de registratiehouders verplicht zijn bijwerkingen te rapporteren aan de registratieautoriteiten.

Hardon is kritisch over de reacties van de politiek. 'Het onderwerp leent zich goed voor de oppositiepartijen om van zich te laten horen, maar veel politici gaan onzorgvuldig met het onderzoek om. Het is niet zo dat ons onderzoek stelt dat de overheid geen controle uitoefent. Ook beweren we niet dat de overheid klakkeloos de resultaten van onderzoeken van farmaceutische bedrijven overneemt

bij de registratie. Wel pleit dit onderzoek ervoor dat de overheid een veel actievere rol zou kunnen spelen bij het oppikken van de signalen die door de patiënten worden afgegeven.' Daarnaast wijst Hardon op problemen in Europees geneesmiddelenbeleid. 'Het aantal dagen dat nodig is om het middel te registreren is verkort onder invloed van de Europese Commissie die graag wil dat de Europese markt competitiever wordt. Het Europees geneesmiddelenbeleid lijkt meer een onderwerp van het Europese economische directoraat dan van die van gezondheid. Terwijl in de lidstaten geneesmiddelenbeleid gemaakt wordt door ministeries van gezondheid. De analyse die Medawar en ik hebben gemaakt is hopelijk een begin van een discussie over deze economische nadruk in het Europese beleid. In Engeland heeft het boek bovendien geleid tot een parlementaire enquête over de relatie tussen de overheid en de farmaceutische industrie. Het boek is recent lovend gerecenseerd in het medisch tijdschrift *The Lancet*. Dat zal zeker tot meer discussie onder artsen zal leiden.'

Marlies Eijnsink is redacteur van *Facta*

Medicines out of Control? : Antidepressants and the conspiracy of Goodwill / Charles Medawar en Anita Hardon. - Amsterdam : Aksant Academic Publishers, 2004. - ISBN 90 5260 144 8, €27,50

Voorbereiden op het volwassen leven

Marieke van der Wal

Het is zomer 1997. Ik ben op weg naar een afspraak met Jules Peschar en Sietske Waslander over het werk dat ik samen met hen zal gaan doen. Als ik binnenkom, zijn zij druk in gesprek over CCC, Network A, OECD, Pilotgroep, Board of Participating Countries. Ik ben een beetje ingelezen met behulp van twee onderzoeksverslagen over Cross-Curriculaire Competenties (CCC), ben erg enthousiast over dit onderwerp, maar hun gesprek gaat mij op dat moment nog boven de pet. Wat ik weet is dat de OECD één keer in de drie jaar een verslag uitbrengt waarin de gemiddelde prestaties in eigen taal, wiskunde en biologie, natuurkunde en scheikunde (in het Engels ook wel 'Science' genoemd) van leerlingen van verschillende bij de OECD aangesloten landen worden gerapporteerd. Sinds een aantal jaren maakt een groep van onderwijsdeskundigen, onder wie Jules Peschar, zich binnen de OECD sterk om naast deze uitkomsten van onderwijs ook andere uitkomsten te meten. Want, zo luidt hun argument, jongeren die de school verlaten direct nadat zij de leerplichtige leeftijd voorbij zijn, hebben naast de genoemde traditionele academische kennis ook andere competenties nodig om als zelfstandig individu hun weg in de samenleving te kunnen vinden en daarin hun welzijn te realiseren. Het moderne leven is complexer geworden door bijvoorbeeld de pluriformiteit aan culturen en leefstijlen in een samenleving, door toenemende flexibilisering van arbeid waardoor onzekerheden ook toenemen, door complexe regelgevingen die rechten en plichten scheppen voor burgers, door toenemende keuzevrijheid op tal van terreinen etc. In hoeverre, zo vragen deze onderwijsdeskundigen zich af, bereidt het onderwijs jongeren voldoende voor op een leven in een dergelijke moderne samenleving? Als de traditionele schoolvakken niet voldoende voorbereiden, welke competenties hebben jongeren dan extra nodig en is het onderwijs dan de geschikte plek om deze competenties te ontwikkelen bij de jongeren? Het zijn stuk voor stuk fascinerende vragen en niet voor niets reageer ik enthousiast wanneer Jules Peschar voorstelt om over dit onderwerp een promotieonderzoek uit te voeren.

Basiscompetenties van leerlingen en verschillen tussen scholen

Proefschrift: *Competencies to Participate in Life : Measurement and the Impact of School*. - Amsterdam : Thela Thesis. - (ICS proefschriften reeks). - ISBN 90 5173 767 3

Promotie: Groningen, 5 februari 2004. Promotores: prof.dr. J.L. Peschar, prof.dr. T.A.B. Snijders en prof.dr. S. Waslander.

Onderzoeksdesign: judgment sample van 27 middelbare scholen, 67 klassen en 1492 leerlingen. De steekproef bevat scholen die variëren in denominatie en breedte en klassen van alle verschillende onderwijsniveaus.

Opmerkelijke resultaten:

Competenties van leerlingen worden hoofdzakelijk bepaald door individuele processen.

Verschillen tussen schoolpopulaties in lees- en wiskundeprestaties en kennis van het democratisch systeem zijn na controle voor sekse, etniciteit, opleidingsniveau van ouders, CITO-score en opvoedingsstijl van ouders afwezig.

De leerlingen van orthodox protestants-christelijke, van algemeen bijzondere en van de Joodse school in de steekproef hebben positievere percepties van hun academische competenties. Deze leerlingen, tezamen met de leerlingen van de protestants-christelijke scholen zijn ook meer politiek betrokken.

MAVO-leerlingen op een brede scholengemeenschap hebben een positievere zelf waargenomen academische competentie en algemeen zelfbeeld dan MAVO-leerlingen op een zelfstandige MAVO of VMBO.

Er bestaat geen uitruil tussen de competenties op school, klas noch individueel niveau.

Basiscompetenties

Zes jaar later heb ik mijn promotieonderzoek afgerond. In die zes jaar is het idee dat jongeren naast de traditioneel schoolse competenties ook andere competenties nodig

zullen hebben in hun leven, altijd zonder twijfel staande gebleven. De antwoorden op de vragen 'welke andere competenties jongeren zouden moeten leren' en 'wat eigenlijk precies onder een competentie moet worden verstaan' hebben mij veel meer hoofdbreken en twijfel bezorgd. Na bestudering van de psychologische, onderwijsfilosofische en onderwijssociologische literatuur heb ik competenties uiteindelijk gedefinieerd als een complex van cognitieve en sociale capaciteiten en capaciteiten die gerelateerd zijn aan 'het zelf'. Deze capaciteiten zijn tegelijkertijd actief en beïnvloeden elkaar wederzijds gedurende een menselijke handeling. Deze definitie geeft nog geen antwoord op de vraag 'welke competenties?' Voor het antwoord daarop was het nodig om de doelen die gerealiseerd zouden/moeten worden met behulp van de competenties te formuleren. Deze doelen heb ik ontleend aan het onderwijsbeleid, waarin wordt gesteld dat het onderwijs tot doel heeft jongeren mogelijkheden te bieden tot persoonlijke ontwikkeling en voor te bereiden op participatie in de democratische samenleving en de arbeidsmarkt. In mijn proefschrift betoog ik dat taal- en rekenvaardigheid, sociale competentie, burgerschapscompetentie en algemeen zelfbeeld vijf basiscompetenties zijn die mensen nodig hebben voor de realisatie van deze drie doelstellingen.

Effectiviteit van scholen

Het idee om naast de traditionele onderwijsopbrengsten ook sociale en burgerschapscompetentie en algemeen zelfbeeld als onderwijsopbrengsten te beschouwen prikkelde tot nieuwe vragen. Twee van zulke nieuwe vragen heb ik in mijn proefschrift trachten te beantwoorden, namelijk *'zijn scholen even effectief in het ontwikkelen van de vijf afzonderlijke competenties bij hun leerlingen?' en 'Kunnen scholen alle vijf competenties tegelijkertijd ontwikkelen of moeten zij prioriteit geven aan een competentie ten koste van andere competenties?'*. Met name deze laatste vraag is sinds de publicatie van ranglijsten van scholen, zoals die bijvoorbeeld door het dagblad *Trouw* worden gepubliceerd, zeer actueel geworden. Scholen die op deze lijsten een lage positie innemen, verklaren hun lage positie vaak met het argument dat zij prioriteit geven aan andere competenties dan de competenties in de traditionele schoolvakken waarop de ranglijsten zijn gebaseerd.

De competenties heb ik met toetsen en zelfrapportagevragenlijsten gemeten. Daarbij heb ik zoveel mogelijk

gebruik gemaakt van bestaande meetinstrumenten. In de tabel onderaan de pagina staan de meetinstrumenten opgesomd.

Met behulp van multilevelanalyses heb ik beide onderzoeksvragen kunnen beantwoorden. Uit de analyses bleek dat er na controle voor persoonlijke kenmerken en onderwijsniveau zeer kleine of geen verschillen bestaan in de competenties van schoolpopulaties. Dit betekent dat competenties zich voornamelijk ontwikkelen via individuele processen en scholen nagenoeg even effectief zijn in het ontwikkelen van competenties, rekening houdend met het onderwijsniveau van leerlingen. Met andere woorden, voor bijvoorbeeld HAVO-leerlingen maakt het niet uit of zij naar een school in Limburg of naar een school in Friesland gaan. Op beide scholen bereiken zij gelijke competentieniveaus.

Los van deze algemene conclusie zijn een aantal meer bijzondere resultaten het vermelden waard. Allereerst blijkt uit mijn onderzoek dat leerlingen op de bijzondere scholen (algemeen, orthodox en protestants-christelijk) op de competenties met een sterke attitudecomponent, zoals zelfwaargenomen academische en sociale competenties, algemeen zelfbeeld en politieke betrokkenheid, enigszins anders scoren dan de leerlingen op openbare en katholieke scholen. Het is de vraag of deze verschillen zijn toe te schrijven aan het onderwijs op deze scholen. Denominatie van een school zegt niet alleen iets over een school, maar ook iets over de ouders die hun kinderen vaak bewust naar deze scholen sturen. De effecten van denominatie die ik heb gevonden, zouden ook kunnen worden toegeschreven aan de levensbeschouwing van ouders en het effect dat deze levensbeschouwing heeft op het thuismilieu. Niettemin geven deze resultaten wel voeding aan de veronderstelling dat competenties die op scholen worden onderwezen, meer kans hebben te beklijven wanneer zij thuis worden ondersteund. Met andere woorden, het is niet realistisch om te verwachten dat scholen resultaten boeken in de ontwikkeling van sociale en burgerschapscompetenties als dat buiten de school, thuis dan wel in andere sociale contexten, niet wordt ondersteund.

Een andere belangrijke bevinding uit mijn proefschrift is dat het Nederlandse onderwijssysteem, dat zich kenmerkt door differentiatie naar niveau, een invloed heeft op percepties van leerlingen van hun eigen competenties. In een gedifferentieerd onderwijssysteem kunnen leerlingen in de lage onderwijsniveaus toch positieve zelfpercepties

Competentie	Meetinstrument
Taal- en rekenvaardigheid	leestoets wiskunde toets zelfwaargenomen academische competentie
Sociale competentie	zelfwaargenomen sociale competentie
Burgerschapscompetentie	kennis van democratisch systeem politieke betrokkenheid
Algemeen zelfbeeld	algemeen zelfbeeld

van hun academische competenties ontwikkelen omdat zij hun prestaties voornamelijk met prestaties van leerlingen uit hetzelfde onderwijsniveau vergelijken en binnen dat onderwijsniveau goede cijfers kunnen halen. Of leerlingen nu het VBO, MAVO, HAVO of VWO volgen, gemiddeld zijn hun zelfpercepties van hun academische competentie even positief. Daarnaast lijkt het voor MAVO en VWO-leerlingen uit te maken of zij op een brede scholengemeenschap of een zelfstandige MAVO of gymnasium hun onderwijs volgen. MAVO-leerlingen beoordelen hun academische competentie het positiefst op een brede scholengemeenschap. VWO-leerlingen daarentegen zijn positiever over hun academische competenties wanneer zij naar een zelfstandig gymnasium gaan.

Scholen waar leerlingen gemiddeld goed scoren op de ene competentie, scoren gemiddeld ook goed op de andere competenties. De analyses wezen uit dat er geen empirische grond is voor de veronderstelling dat tijd en inspanning van een school besteed aan de ontwikkeling van de ene competentie ten koste zou gaan van de ontwikkeling van andere competenties. Het argument dat sommige scholen gebruiken om hun lage positie in de scholenranglijst te verklaren, blijkt dus niet houdbaar.

Hoewel de competenties op schoolniveau sterk met elkaar samenhangen, blijken op individueel niveau de competenties slechts matig te relateren. Leerlingen die zeer competent zijn in het ene domein, zijn niet automatisch ook zeer competent in het andere domein. Dit resultaat maakt duidelijk dat alleen prestaties in de traditionele schoolvakken, zoals in dit onderzoek de lees- en wiskunde-prestaties, geen compleet beeld kunnen geven van een brede set van competenties. Daarmee wordt ook duidelijk dat voor het meten van onderwijsopbrengsten het zinvol en noodzakelijk is om naast de traditionele academische competenties ook andere competenties, zoals sociale competentie en burgerschapscompetentie, te meten.

Terwijl ik in alle rust aan mijn promotieonderzoek werkte, beleefde het CCC-project bij de OECD in de tweede helft van de jaren negentig roerige tijden. Keer op keer moest het belang van het opnemen van metingen van andere competenties dan taal-, reken- en 'science' vaardigheid opnieuw bevochten worden en met succes. Zo werd er voor het PISA-2000 een meetinstrument voor de competentie 'zelfregulerend leren' ontwikkeld en is er de laatste jaren hard gewerkt aan een instrument voor 'probleem oplossen'. Toch kon de heel brede invulling van CCC in deze jaren niet worden behouden. Competenties die niet goed konden worden verbonden met het meer traditionele curriculum, zoals 'sociale competentie' zijn voorlopig terzijde geschoven. Niettemin laten deze grote internationale onderzoeken en andere nationale initiatieven zoals mijn promotieonderzoek goed zien dat een bredere invulling van onderwijsopbrengsten zinvol en vruchtbaar is en tot nieuwe vragen en inzichten kunnen leiden.

In memoriam

Hilda Verwey-Jonker

(1908-2004)

Foto:

Dr. Hilda Verwey-Jonker en de Vlaamse hoogleraar

J. Geluck, lid van de Organisatiecommissie van

de Sociologendagen 1984 en voorzitter van de

subcommissie Verwey-Jonker Prijs. Hilda Verwey-Jonker

reikte tijdens de Sociologendagen (Amsterdam, 25-26

april 1984) de Verwey-Jonker Prizen uit.

Op 23 juni jongstleden overleed Hilda Verwey-Jonker, sociologe, socialiste, feministe en erelid van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Verwey-Jonker was een van de eerste sociologen van Nederland: in 1932 studeerde ze af aan de Gemeentelijke Universiteit in Amsterdam, waar het toen sinds kort mogelijk was om sociologie te studeren. Ze had vooral gekozen voor deze studie omdat deze haar was aanbevolen als een geschikte basis voor een journalistieke loopbaan, maar het liep anders.

In 1945 promoveerde ze cum laude op een proefschrift over armoede in Eindhoven dat direct van invloed is geweest op het armoede- en ouderenbeleid van haar partijgenoot Willem Drees. Verwey-Jonker was medeoprichter van de PvdA, afgevaardigde bij de Internationale Vluchtelingen Delegatie van de Verenigde Naties, lid van de Eerste Kamer, kroonlid van de SER, voorzitter van de commissie die het initiatief nam tot gelijke beloning van mannen en vrouwen, en moeder van vier kinderen. In 1978 ontving ze een eredoctoraat van de Erasmus Universiteit Rotterdam en in 2000 ontving ze de Aletta Jacobsprijs. Pas op haar vijfenzestigste

kreeg ze haar eerste betaalde baan als wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

Verwey-Jonker publiceerde over socialisme, armoede, arbeidsvraagstukken, vluchtelingenproblematiek, vergrijzing, de positie van ouderen en (al zeer vroeg) de integratie van allochtonen in Nederland. Haar laatste artikel, getiteld *'Moet het wel weer paars worden?'* dateert uit 1998. Ze is met name bekend geworden door haar inzet voor het 'vrouwenvraagstuk' waar ze praktische, en zo nu en dan zeer tegendraadse standpunten over innam. Zo heeft zij ervoor gepleit dat Nederlandse vrouwen meer kinderen moeten krijgen om de vergrijzing tegen te gaan en omdat (zo citeerde zij haar eigen kleindochter) 'als geëmancipeerde vrouwen geen kinderen krijgen alle vrouwen door ongeëmancipeerde moeders worden opgevoed'.

In haar autobiografie *'Er moet een vrouw in'* uit 1988 houdt ze een pleidooi voor meer wetenschappelijk onderzoek naar migratie. 'Ik heb nog geen beslissing genomen', schreef ze daar (op haar tachtigste!) 'maar het is niet helemaal onmogelijk dat mijn volgende boek over migratiepatronen zal gaan.' Dat boek heeft ze niet meer

geschreven. Maar dergelijk onderzoek wordt wel gedaan in het naar haar genoemde Verwey-Jonker instituut voor onderzoek naar maatschappelijke vraagstukken, dat in 1993 ontstond uit het samenvoegen van twee instituten voor opbouwwerk. Verwey-Jonker reageerde aanvankelijk korzelig op deze vernoeming. Tegen *NRC Handelsblad* zei ze hierover: 'Ik vond het geen pas geven een instituut te vernoemen naar een nog levend persoon. Denk aan al die straatnamen die vroeger naar Lenin waren vernoemd. Na de Koude Oorlog raakte Lenin uit de gratie en zijn ze stuk voor stuk omgedoopt. Dat risico loop je dus.'

Giselinde Kuipers (Capaciteitsgroep kunst- en cultuurwetenschap van de Erasmus Universiteit Rotterdam en secretaris van de Nederlandse Sociologische Vereniging)

Voor leden van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), de Vereniging voor Culturele Antropologie en Sociologie van Niet-Westerse Samenlevingen (VCA/SNWS) en de Sectie Praktijk Politicologie van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is het Facta-abonnement in 2003 bij het lidmaatschap inbegrepen.

CA/SNWS

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

ABV-Studiemiddag

'De (vermeende) vertutting van de antropologie'

Sprekers: André Köbben en Reimar Schefold (beide emeritus hoogleraar Culturele Antropologie)

Discussanten: Francio Guadeloupe (AIO, UvA) en Hilje van der Horst (AIO, Meertens Instituut)

Voorzitter: Jodaa Verrips (hoogleraar Culturele Antropologie, UvA)

Datum: 29 oktober 2004

Aanvang: 14.00 u.

Plaats: zaal 5 B 43, Wassenaarseweg 52 (Pieter de la Court-gebouw, achter station Leiden Centraal)

'Ik constateer dat veel antropologen, terwijl de wereld in brand staat, zich bezighouden met de franje des levens. Zij bestuderen folklore, rituele handelingen, feesten, verhalen en legenden, exotica van lang geleden. Begrijp mij goed: de franje van het leven bestaat, is niet onbelangrijk en is volstrekt legitiem als veld van onderzoek. Maar de verhoudingen zijn naar mijn indruk zoek: er zijn te veel antropologen die zich met lieve, te weinig die zich met grimmige onderwerpen bezighouden. Ik verklaar dat als een vorm van escapisme, want grimmige onderwerpen die schreeuwen om aandacht zijn er in overvloed, zeker in de landen van de derde wereld, waar toch nog altijd een ruime meerderheid van antropologen zijn werkterrein vindt. (...) Ik constateer dat te veel antropologen zijn vervallen tot een extreme vorm van relativisme. Dat gaat bij sommige antropologen zover dat zij iedere werkelijkheidswaarde aan antropologisch onderzoek ontzeggen. Je kunt je afvragen waarom ze dat vak - antropologie - dan toch blijven beoefenen.'

Met onder meer deze uitspraken beargumenteerde André Köbben enkele jaren geleden dat de hedendaagse Antropologie aan 'vertutting' lijdt. Reimar Schefold reageerde hierop bij zijn afscheid van de Universiteit Leiden. De Antropologische Beroepsvereniging heeft beide wetenschappers bereid gevonden hun standpunten mondeling toe te lichten en ter discussie te stellen.

Programma:

14.00: Opening

14.10: Presentaties sprekers

14.50: Koffie/thee

15.10: Presentaties discussants

15.30: Discussie

16.00: Borrel (aangeboden door de Antropologische Beroepsvereniging)

17.00: Sluiting

Belangstellenden worden verzocht zich aanmelden vóór 26 oktober 2004 bij Jan Jansen, e-mail: jansenj@fsw.leidenuniv.nl. Zij krijgen dan elektronische versies van artikelen van Köbben toegestuurd.

Vooraanmelding dringend verzocht in verband met plaatsruimte en borrel.

Komen en gaan - 200 jaar nieuwkomers, vluchtelingen en gelukzoekers

De Sectie Culturen van de Nederlandse Museumvereniging nodigt u uit voor een Tentoonstellingsanalyse op 27 september 2004 van de tentoonstelling 'Komen en gaan - 200 jaar nieuwkomers, vluchtelingen en gelukzoekers' in het Zcala/Volksbuurtmuseum, Hobbemastraat 120, 2526 JS Den Haag (13.30 - 17.00 uur)

In het Volksbuurtmuseum, dat vanaf september Zcala zal gaan heten, staat sinds juni 2004 de nieuwe permanente tentoonstelling 'Komen en gaan - 200 jaar nieuwkomers, vluchtelingen en gelukzoekers'. De tentoonstelling is te bezichtigen tot 2010 en wordt met steeds nieuwe facetten uitgebreid. 'Komen en Gaan' plaatst 200 jaar migratie in cultuurhistorisch perspectief. Het laat de belangrijkste grote stromen van mensen zien die geëmigreerd zijn vanuit en naar Nederland, in de afgelopen 200 jaar.

De tentoonstelling is ingedeeld in drie tijdzones: van 1800 tot 1900, van 1900 tot 1950 en van 1950 tot heden. Aan de hand van foto's, voorwerpen, films, interviews en interactieve settings is te zien welke groepen in deze perioden geëmigreerd zijn. Tal van persoonlijke migratieverhalen geven de bezoeker de mogelijkheid zich te verdiepen in het leven van migranten afkomstig uit verschillende landen.

Door de tijd heen zien we o.a. de slavernij in Suriname en de contractarbeiders uit Brits-Indië, de Hannekemaaiers, marskramers, Duitse dienstmeisjes, Italiaanse ijsmakers en gastarbeiders uit verschillende landen die naar Nederland kwamen. Ook de Nederlanders die naar Amerika en Canada vertrokken komen aan bod.

Bij de tentoonstellingsanalyse op maandagmiddag 27 september zullen Frits Wieters en Sandra Bal, medewerkers van het Volksbuurtmuseum, de verschillende aspecten en invalshoeken van de tentoonstelling belichten. Welke motieven speelden een rol? Welke keuzes zijn er gemaakt bij het benaderen van migranten? Hoe was de samenwerking met de migranten?

Na de inleiding wordt de tentoonstelling bezocht. Hier zal tevens een verhalenverteller aanwezig zijn die vertelt over zijn komst naar Nederland en zijn motieven. Na afloop wordt er nagepraat onder het genot van een borrel. De deelnamekosten bedragen €7,50. Betaling bij aanvang van de middag.

U kunt zich voor 20 september 2004 aanmelden voor de tentoonstellingsanalyse bij het Zaans Museum, t.a.v. Hester Wandel, tel. 075 6162862, e-mail: hester.wandel@zaansmuseum.nl

Voor de routebeschrijving zie de website van het Volksbuurtmuseum: www.volksbuurtmuseum.nl

SECTIE PRAKTIJKPOLITICOLOGIE NKWP

Secretariaat: Marloes Krom, e-mail: marloeskrom@hotmail.com

'Beleid zonder verantwoording. Over de macht van de advieswereld'

Donderdag 16 september 2004 van 17.00 uur tot 20.00 uur vindt een werkbezoek plaats in het kantoor van adviesbureau AEF in Utrecht.

Bij de overheid kennen we nu ook een zesde macht: de organisatieadviseurs. Niet alleen de rijksoverheid, ook gemeenten en provincies maken druk gebruik van externe adviseurs. Ze nemen na de vierde macht (de bureaucratie) en de vijfde macht (de media) een belangrijke plaats in. Zijn er bij de overheid niet veel te veel adviseurs? Is hun invloed niet veel te groot? Nemen ze geen vitale delen van het ambtelijke en politieke werk over? (Walter Etty, politicoloog en partner van AEF schreef een artikel voor

Binnenlands Bestuur schreef een essay over 'externe Adviseurs en hun invloed' (zie www.aef.nl). Zijn conclusie: als er minder en beter beleid werd gemaakt, zou dat leiden tot minder ambtenaren, minder externe adviseurs en betere resultaten.

Over macht en invloed van externe adviseurs wordt gesproken tijdens een werkbezoek aan Andersson, Elffers en Felix (AEF). Dit bureau behoort tot de top van de Nederlandse adviesbureaus. Het bureau met 45 adviseurs en een staf van 10 ondersteunende medewerkers richt zich vooral op strategische vraagstukken. Het bureau werd onder meer bekend door het opstellen van een nieuwe vreemdelingenwet (buiten de traditionele kanalen van het ministerie van Justitie om), een vernieuwingsrapport voor de PvdA 'Onder een gesloten dak groeit geen gras' en de doorlichting van de NV Werk in opdracht van de gemeente Amsterdam, hetgeen tot het vertrek van directie en commissarissen leidde. AEF is gevestigd in een kantoorvilla te Utrecht die zeer fraai werd verbouwd door Meccano Architecten.

AEF is gevestigd in Utrecht, Maliebaan 16. Aanmelden bij nekkers@futureconsult.nl

Winnaars prijzen Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek in 2004

Uitgereikt op het Politicologenetmaal op 17 mei 2004 in Antwerpen
(volledige rapporten op <http://www.politicologie.nl>)

Marlene Roefs winnares Jaarprijs Politicologie

De jury van de Jaarprijs Politicologie bestond aanvankelijk uit prof. dr. R.H. Lieshout (voorzitter), prof. mr. H.R. van Gunsteren en prof. dr. G. Underhill. Toen Van Gunsteren in de loop van de beraadslagingen zich door een opeenstapeling van verplichtingen gedwongen zag terug te treden, heeft het bestuur Dr. M.L.J. Wissenburg, die al functioneerde als secretaris

van de jury, aangewezen als vervangend lid. In de afgelopen jaren hebben de opeenvolgende jury's het aantal dissertaties op het terrein van de politicologie en aanverwante disciplines gestaag zien dalen. Dit jaar is wat dit betreft een dieptepunt bereikt: slechts 7 dissertaties kwamen voort uit de politicologie in strikte zin, de overige 14 proefschriften kwamen voor de jaarprijs aanmerking omdat zij 'betrekking hebben op de politiek'. De helft van de door de jury beschouwde dissertaties, en vrijwel iedere strikt politicologische dissertatie, is in het Engels geschreven. De trend dat de Nederlandse politicologie zich richt tot het internationale forum van de wetenschap, en niet uitsluitend tot een kleine kring in het eigen land, zet zich hiermee voort. Voor het tweede jaar op rij kwam een proefschrift dat niet werd verdedigd aan een Nederlandse universiteit, in de top-2 terecht. De jury was unaniem van mening dat één proefschrift boven alle andere uitstak. Dit was het proefschrift van Marlene Roefs, *Public participation and perceived (in)justice in South Africa, 1995-2000* (Promotor prof. dr. P.G. Klandermans, VU). Haar proefschrift heeft tot onderwerp (percepties van) sociale rechtvaardigheid, (vorm en betekenis van) politieke participatie, en hun onderlinge relatie in het Zuid-Afrika van na de apartheid. Waar voorheen onrechtvaardigheid vooral werd geassocieerd met blanke onderdrukking, is het nu een (ANC-) meerderheidsregering die voor sociale ongelijkheid verantwoordelijk gehouden zou kunnen worden, en op wier handelen participatie zich kan richten. Sociale onrechtvaardigheid heeft dus (mogelijk) een nieuwe betekenis gekregen, protest en andere vormen van participatie een andere rol. Roefs poogt daarom te achterhalen hoe

'maatschappelijke participatie' (een brede interpretatie van politieke participatie) en de perceptie van sociale onrechtvaardigheid onder blank en zwart zich in de periode 1995-2000 ontwikkelden, en hoe en in welke mate participatie samenhang met gepercipieerde onrechtvaardigheid. Daarbij worden drie theoretische benaderingen uit drie onderscheiden wetenschappelijke disciplines ingezet: politicologische theorieën over politieke participatie, sociologisch-politicologische theorieën over de civil society, en sociaal-psychologische theorievorming rond participatie en percepties van rechtvaardigheid. De data werden ontleend aan een grootschalig survey-onderzoek, geïnitieerd door de Zuid-Afrikaanse Human Sciences Research Council en de vakgroep Sociale Psychologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. De jury heeft grote waardering voor opzet, uitvoering en betekenis van het onderzoek. Roefs' proefschrift toont op overtuigende wijze aan dat multidisciplinair onderzoek mogelijk is, vruchtbaar kan zijn en tot wederzijds voordelige kruisbestuiving kan leiden. De schaal en kwaliteit van het survey-onderzoek zijn bewonderenswaardig. De onderzoekster geeft er blijk van op voorbeeldige wijze met deze omvangrijke databank om te kunnen gaan. Tot zover de jury, waarvan de werkzaamheden bemoeilijkt werden omdat SISWO wegens bezuinigingen in de loop van 2003 de centrale registratie van sociaal-wetenschappelijke proefschriften heeft gestaakt.

De jury heeft als runner-up aangewezen de dissertatie van Marinus Ossewaarde, *Tocqueville's Catholic Liberalism* (Promotor prof. John Gray, London School of Economics and Political Science). In zijn proefschrift beoogt Ossewaarde aan te tonen dat Tocquevilles specifieke interpretaties van katholicisme en liberalisme samen een 'katholiek liberalisme' vormen, dat als Leitmotiv in het gehele werk van Alexis de Tocqueville te signaleren valt. Het proefschrift is een goede en dringende, uitnodiging tot (her)lezing en herinterpretatie van Tocqueville. De jury waardeerde in dit proefschrift vooral dat Ossewaarde een aantal belangrijke misverstanden rond en misinterpretaties van de aristocraat Tocqueville opheldert – zoals diens vermeende engagement met democratie, dat voor hem eerder een onvermijdelijk kwaad dan een grote deugd blijkt te zijn. Hoewel een systematische confrontatie met andere interpretaties van Tocqueville ontbreekt, geeft Ossewaarde toch blijk van grote belezenheid, intellectuele onafhankelijkheid en inventiviteit.

Jasper de Raadt winnaar Daniël Heinsius prijs

De jury bestaande uit dr. Anna van der Vleuten, dr. Kees Niemöller en dr. Marius de Geus als voorzitter heeft dit jaar het genoegen gehad een keuze te maken uit in totaal 11 voorgedragen scripties. Het betrof hier afstudeerscripties op het gebied van de Politicologie waarvoor de studenten het cijfer 8 of hoger hadden gekregen en die aan hoge kwaliteitseisen voldeden. De

jury was aangenaam verrast door het hoge niveau en stond voor de bijzonder lastige taak om een rechtvaardig oordeel te vellen over scripties die ongelijksoortig waren qua onderwerp, gebruikte methoden van onderzoek en de gehanteerde algemene werkwijze. Na het vergelijken van de individuele ranglijsten van de juryleden, bleek echter een absolute eensgezindheid over de beste scriptie. De scriptie *Living together, apart; Study on ethnic nationalism and democracy in post-communist Europe* van Jasper de Raadt, afgestudeerd in 2003 aan de Vrije Universiteit Amsterdam, met als eerste begeleider Dr. A.P.M. Krouwel en tweede begeleider Dr. E.B. van Apeldoorn, werd door alle juryleden superieur gevonden. De centrale vraag van de scriptie luidt vrij vertaald: Op welke manier en in welke mate verhindert etnisch nationalisme het proces van

democratisering in het post-communistische Europa? Om deze belangrijke kernvraag te kunnen beantwoorden, onderzoekt De Raadt in het eerste deel van de studie de diepere wortels van het etnisch nationalisme in Centraal en Oost Europa. In het tweede deel analyseert hij bestaande theorieën over de rol van etnisch nationalisme, in het bijzonder die van Rogers Brubaker, auteur van onder andere *Nationalism reframed*. De schrijver onderzoekt de essentiële tekortkomingen van Brubakers benadering en introduceert een ingrijpend verbeterd model, waardoor hij in staat is een veel meer genuanceerde en gedifferentieerde visie te ontwikkelen op de rol van etniciteit. In het derde deel voert hij een leerzame casestudy uit waarbij het nieuwe model kritisch tegen het licht worden gehouden en de validiteit nader wordt getest. Hiertoe onderzoekt hij de driehoeksrelatie tussen Hongarije als het eigenlijke land van herkomst, Roemenië als het land waar de nationale minderheid leeft, en de Hongaarse minderheid zelf die in Roemenië woont. De jury wil het vernieuwende karakter van de scriptie onder de aandacht brengen. De meeste andere scripties waren overzichtelijk ingedeeld, over het algemeen vlot geschreven en theoretisch van goed niveau – al waren er wel evidente verschillen –, maar waar de scriptie van De Raadt in het bijzonder uitblinkt en boven de andere werkstukken uitsteekt, is de concrete bijdrage aan de politiek-wetenschappelijke theorievorming. Deze scriptie voegt ontegenzeggelijk nieuwe kennis toe aan de Politicologie, is 'verrijkend' en kan zich zelfs meten met het werk van onderzoekers die al jarenlang over dit onderwerp schrijven, aldus de jury.

NSV

Website: <http://www.nsv-sociologie.nl>
 secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV
 Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail:
 nvmc@siswo.uva.nl

Marktdag Sociologie 2005

Op 2 juni 2005 organiseren de Vlaamse Vereniging voor Sociologie (VVS) en de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) opnieuw de **Marktdag Sociologie**. Voor deze vijfde editie is **Brussel** de gaststad, meer bepaald de campus Etterbeek van de Vrije Universiteit Brussel.

De Marktdag Sociologie biedt, zoals intussen bekend, de ruimte voor de presentatie van zo'n 140 papers over uiteenlopende onderwerpen, gegroepeerd in sessies. Daarnaast is er een plenaire lezing en wordt de jaarlijkse Prijs van de VVS uitgereikt. De Marktdag is ook uitdrukkelijk bedoeld als een ontmoetingsmoment voor sociologen en andere sociale wetenschappers.

Wie geïnteresseerd is om zelf een sessie te leiden en/of in te richten, kan nu reeds contact opnemen met het organiserend comité via het e-mailadres marktdag@sociologie.be.

Alle informatie over de Marktdag Sociologie 2005 wordt op de website <http://www.sociologie.be> bekendgemaakt van zodra deze bekend is.

Organisatiecommissie: Jos de Haan, Kurt De Wit, Ignace Glorieux, Maarten Moens, Sven Sanctobin, Frank Stevens en Jessie Vandeweyer

Benoemingen

EUR - Prof.dr. R.J. (Romke) van der Veen, hoogleraar Sociologie van arbeid en organisatie, faculteit der Sociale Wetenschappen. Sinds 1996 was hij hoogleraar Bestuurssociologie aan de Universiteit Twente. Dr. T.V. (Talja) Blokland-Potters, bijzonder hoogleraar Wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk, faculteit der Sociale Wetenschappen vanwege de dr.Gradus Hendriks Stichting. Dr. W.J. (Johan) Heilbron, bijzonder hoogleraar Sociale Wetenschap in het bijzonder de studie van langetermijnprocessen in de faculteit der Sociale Wetenschappen vanwege de Norbert Elias Stichting. De leerstoel is door het bestuur van de stichting verplaatst van Utrecht naar Rotterdam. Dr. K.G. (Kea) Tijdens, hoogleraar Arbeid, organisatie en emancipatie, Faculteit der Sociale Wetenschappen. Prof. M.C.W. (Maarten) Janssen, hoogleraar micro-economie, wordt per 1 september benoemd tot Algemeen Directeur van het Tinbergen Instituut. Hij volgt prof. C.N. Teulings op die per 1 mei 2004 is afgetreden. Mr.dr. M.J. Kroeze, hoogleraar Ondernemingsrecht in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. **KUN** - Dr. Marit Monteiro (1964), hoogleraar bij de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit Nijmegen met als leeropdracht "Geschiedenis van het Nederlands Katholicisme". **RUG** - Henry Prakken, hoogleraar Recht & ICT bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Prof.dr. H.G. (Henk) Sol, benoemd tot hoogleraar Business Engineering en ICT bij de Faculteit der Bedrijfskunde. Sol is tevens decaan van de faculteit Bedrijfskunde. **UL** - Mr.dr. F. (Frits) Bolkestein (1933), hoogleraar 'Intellectuele grondslagen van politieke ontwikkelingen' aan de TU Delft en de Universiteit Leiden. Zijn onderwijs en onderzoek zullen gericht zijn op de rol van intellectuelen in belangrijke politieke ontwikkelingen, waaronder de Europese eenwording. De beide universiteiten

benoemen hem gezamenlijk per 1 november 2004 voor één dag per week en voor een periode van drie jaar.

UvA - Prof. dr. J. (Jarig) van Sinderen (1953), bijzonder hoogleraar Industriële ontwikkeling en industriebeleid aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie. De leerstoel is ingesteld vanwege de Stichting Industriebeleid en Communicatie (SIC). Prof. dr. Hugo Keuzenkamp (1961), onbezoldigd hoogleraar Verzekeringskunde aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie. Prof. dr. L.H. Hoogduin (1956), hoogleraar Monetaire economie aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie. Het gaat om een deeltijdaanstelling. Hoogduin volgt prof. dr. M.M.G. Fase op, die eind 2002 met emeritaat ging. Prof. dr. J. H. Slavenburg (1946), bijzonder hoogleraar Onderwijsadviesing aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen. De leerstoel is ingesteld vanwege de Stichting Bevordering Deskundigheid Onderwijsbegeleiding. Dr. Jan J. Latten (1952), bijzonder hoogleraar Demografie, in het bijzonder de demografische en ruimtelijke aspecten van relatie- en gezinsvorming, aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen. De leerstoel is ingesteld vanwege de mr. dr. J.H. van Zanten Stichting.

UvT - Dr. ir. S. Korver (1953), bijzonder hoogleraar 'Food, Farming and Agribusiness', faculteit der Economische Wetenschappen. De leerstoel is ingesteld door de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO). Prof. dr. Bart Nooteboom, bijzonder hoogleraar Innovatiebeleid, faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen.

VU - Prof.dr. C.E. Rusbult, hoogleraar Sociale psychologie, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek.

WU - Dr ir G.E. Frerks, hoogleraar Rampenstudies.

13-15 september

2e International Forum on Disability Management, MECC, Maastricht. Contact: tulpinst@amc.uva.nl

14 september

Carrière perspectief, Amsterdam (De Burcht, het Vakbondsmuseum, aanvang 19.00 uur). Contact: tel. 020 6241166

14-17 september

International Conference on Communication in Healthcare, Oude Sint-Janshospitaal, Congrescentrum, Brugge. Contact: Jo Goedhuys, e-mail: Jo.Goodhuys@med.kuleuven.ac.be of tel.: 016 33748

17 september

NVRG in beweging, over de grenzen (heen) - Jaarlijkse conferentie van de Nederlandse Vereniging voor Relatie- en Gezinstherapie, Amersfoort. Contact: tel.: 020-6123 078, e-mail: nvrg@nvrg.nl
Domotica & Veiligheid, Evoluon, Eindhoven. Contact: Stichting Smart Homes, Timo van Leent, tel. 0497-514984, e-mail: t.vleent@smart-homes.nl

22- 25 september

12th EASM European Sport Management Congress, Gent. Contact: <http://www.easm2004ghent.com/register/register.web>

23 september

IVO Refereerbijeenkomst: Praktijk van de achterdeur, Rotterdam (14.30-17.00 uur). Contact: Secretariaat IVO, tel. 010 4253366 of secretariaat@ivo.nl

23 september

Seminar Beeld en Geluid, Jaarbeurs Utrecht. Contact: Stichting SURF, tel.: 030 234 66 00; e-mail: info@surf.nl

24 september

International conference: "Dutch Welfare within Europe". Informatie: Machteld Ooijens-Franken, e-mail: mooijens@siswo.uva.nl, tel. 020 5270651

IMES Lezing door Theo Veenkamp: "People Flow"; referent: Jeroen Doornik, Binnengasthuis, zaal 332, Amsterdam (15.00-17.00 uur). Contact: i.c.vanliempt@uva.nl en l.m.nell@uva.nl

24-25 september

Europese Conferentie "Working Fathers, Caring Men" ("Werkende Vaders, Zorgende Mannen"), World Trade Center, Rotterdam. Contact: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, e-mail: conferenceworkingfathers@minszw.nl

27 september

Tentoonstellingsanalyse van 'Komen en gaan - 200 jaar nieuwkomers, vluchtelingen en gelukzoekers', Zcala/Volksbuurtmuseum, Den Haag (13.30 - 17.00 uur). Contact: Zaans Museum, Hester Wandel, tel. 075 6162862, e-mail: hester.wandel@zaansmuseum.nl

29-30 september

Klonten in de smeltkroes: congres over duurzame Nederlandse gemeenschappen in Noord-Amerika, 1800-2000, Vrije Universiteit, Amsterdam. Contact: hdc@dienst.vu.nl of tel. 020 4445270

30 september

Braingain - The Instruments, Nieuwe Kerk, Den Haag. Contact: D. van Dalen, e-mail: dvhalen@nuffic.nl

3e Symposium Geesteswetenschappen en ICT, KIT, Amsterdam.

Contact: Stichting SURF, tel.: 030-234 66 00; e-mail: info@surf.nl

Het Pieter Baan Centrum organiseert ter ere van zijn 55 jarig bestaan het symposium: De psychische stoornis in het strafrecht, Janskerk, Utrecht. Contact: symposium@pbc.dji.minjus.nl

Congres Bedrijfsmaatschappelijk Werk 2004 "Verzuimpreventie, verzuimbegeleiding en reïntegratie, Novotel Rotterdam Brainpark, Rotterdam. Contact: tel.: 070 4415795, fax: 070 324 1366, <http://www.elseviercongressen.nl>

30 september - 1 oktober

Stile - European Conference 'Measuring the Information Society, Brussel. Contact: Sandra Volders, tel.: +32 16 324355, e-mail: sandra.volders@hiva.kuleuven.ac.be

Jubileumcongres NVN, Doorwerth bij Arnhem. Contact: www.nvneuropsych.nl

Discussiedagen Bouwen en Wonen 2004: Resultaat op straat, Zeist. Contact: Georgia Haritopoulou, tel.: 070 3028434, georgia@nirov.nl

1 oktober

Symposium 'Breedbeeld wetenschap' - Handelingsonderzoek als kritisch-reflexieve vorm van wetenschappelijke kennisverwerving, Utrecht. Contact: Ben Boog, e-mail: B.W.M.Boog@ppsw.rug.nl

Nationaal Gerontologiecongres 'Perspectief op een vergrijzende maatschappij', Ede. Contact: tel.: 020-444 8444; e-mail: paog@vumc.nl

5 oktober

Van inspiratie naar consolidatie: Versterking eerstelijns GGZ, Eindhoven (Evoluon). Contact: e-mail: l.meyers@lhv.nl, onder vermelding van "congres"

Zwarte, grijze en witte economie: Werelden die onzichtbaar en onnavolgbaar in elkaar overgaan, Amsterdam. Contact: tel. 020 6241166

Congres Agrologistiek in uitvoering, motto: Het kan wel!, Passenger Terminal Amsterdam. Contact: www.agrologistiek.nl, tel.: 070 3784272

6 oktober

BIBA seminar, Jaarbeurs, Utrecht. Contact: Stichting SURF, tel.: 030-2346600; e-mail: info@surf.nl

Vooraankondiging: Debat over Spindoctors en voorlichters, Tweede Kamer, Den Haag.

7 oktober

Authentiek leren, Simulaties en Gaming. Contact: Stichting SURF, tel.: 030-234 66 00; e-mail: info@surf.nl

7-8 oktober

Professionals between People and Policy, Amsterdam (7-10) en Utrecht (8-10). Contact: NIZW / Cursus- en Congresbureau, tel. 030 2306510, e-mail: congres@nizw.nl congres@nizw.nl

8 oktober

NIROV Openingscongres "Van Stad naar Regio", WTC Amsterdam. Contact: Els Otterman, tel.: 070-302 8470, e-mail: otterman@nirov.nl

IIQM thema bijeenkomst "Design en Uitvoering van Kwalitatief Onderzoek naar welzijn, gezondheid, ziekte en zorg II", Utrecht. Contact: drs. Betsy van Swieten-Duijffjes, secretaris IIQM-Europe, email: E.vanSwieten@med.uu.nl

8-10 oktober

A Portrait of an Artist 2015: artistic professions & vocational training in, Amsterdam. Contact: : Ingrid Janssen e-mail: i.janssen@boekman.nl

11-12 oktober

Tweedaags congres Interculturalisatie van de ggz: een succes?, KIT, Amsterdam. Contact: GGZ Nederland tel.: 030-287 3333, fax: 030-287 4890, e-mail: info@ggznederland.nl

14 oktober

Tranzo Zorgsalon: Evidence based werken in de gezondheidszorg, Tilburg. Contact: Emely van den Broek-Scharbaai, e.vdnbroek-scharbaai@uvt.nl, tel. 013 4663628

15 oktober

Symposium 3e lustrum CSTM: "Waterbeheer in bestuurskundig perspectief" - Debat wetenschap & praktijk, Audiozaal Vrijhof, UT, Enschede

20-21 oktober

Leven doe je samen, Rolduc, Kerkrade. Contact: Esther de Vreede, tel.: 030-2345 864, e-mail: mail@congrespartners.nl

20-27 oktober

WetenWeek 2004 – Thema: Gebruik je hersens!. Contact: Drs. Wendy Pouwer, tel.: 020-5210 478, fax : 020-5210 499, e-mail : w.pouwer@weten.nl

22 oktober

11 september: winnaars en verliezers – van WTC tot Bagdad; Debat tussen Peter Franssen (auteur van het boek '11 september: waarom de kapers vrij spel kregen') en Prof. Luc Reyckler (internationale betrekkingen) over de aanslag van 11 september en de hierop volgende 'oorlog tegen het terrorisme', Leuven. Contact: Pieter Dumortier, e-mail: chenge_leuven@hotmail.com, Tel. 016233358

26 oktober

Individualisering en toch solidair?, Amsterdam (De Burcht, het Vakbondsmuseum, aanvang 19.00 uur). Contact: tel. 020 6241166.

29 oktober

ABV-Studiemiddag "De (Vermeende) vertutting van de Antropologie", Zaal 5B, Pieter de la Court-gebouw, Leiden. Contact: Jan Jansen, e-mail: jansenj@fsw.leidenuniv.nl

IMES Lezing door Anja Rudnick: "Gender en migratie", Binnengasthuis, zaal 332, Amsterdam (15.00-17.00 uur). Contact: i.c.vanliempt@uva.nl en l.m.nell@uva.nl

2-3 november

Kennisdagen Communicatie 2004. Contact: Stichting Weten, tel.: 020 5210 456; fax: 020 5210 499; e-mail: bureau@weten.nl

3-5 november

The Art of Comparison – 6th Conference ESA Research Network for the Sociology of the Arts, Rotterdam. Contact: Susanne Janssen, Erasmus University Rotterdam: 010-4082443 / esa.art@fhk.eur.nl

3 november

De Europese Grondwet en het Nederlandse opsporings- en vervolgingsbeleid – De consequenties voor Nederland, Den Haag. Contact: Studiecentrum Kerckebosch, tel.: 030-698 4222, fax: 030-698 4223, e-mail: studiecentrum@kerckebosch.nl

4 november

Conferentie over de sociaal-fysieke wijkaanpak, Rotterdam. Contact: NIZW, Sociaal Beleid, tel. 030 2306311, e-mail: kennisplein@nizw.nl

10 november

WOTRO 40 jaar symposium, Artis Amsterdam. Contact: Ruud Strijp, tel. 070 3440 566, e-mail: strijp@nwo.nl

Over-werken tot aan de meet. Duurzaam werken in de actieve welvaartstaat, Provincieplein 1 3000 Leuven. Contact: : Bart Cambré, e-mail: Bart.Cambre@soc.kuleuven.ac.be, tel. 016 323133

12 november

Methodology NOSMO. Contact: www.siswo.uva.nl/netwerken/netwerkgroepen/nosmo.htm

International Research Seminar – Lezing Adrienne Héritier (EUI Florence), Vrije Universiteit Amsterdam, zaal N-050 (14.00 uur). Contact: tel. 020 4446905, e-mail: ha.binnema@fsw.vu.nl

Het symposium 'Onbegrijpend... onbegrepen kind', 's-Hertogenbosch. Contact: A. de Wit, tel.: 073658 6601, e-mail: m.hazenberg@ggzshertogenbosch.nl

15-17 november

IST 2004 Event – Participate in your future, Den Haag. Contact: http://europa.eu.int/information_society/istevent/2004/index_en.htm

16 november

De risicosamenleving: Veiligheid en zekerheid staan op de tocht. Mond dit uit in een nieuwe strijd om het bestaan?, Amsterdam. Contact: tel. 020 6241166

16- 17 november

SURF Onderwijsdagen 2004: Andere praktijken! Grensverleggend?, Jaarbeurs, Utrecht. Contact: Stichting SURF, tel.: 030-234 66 00; e-mail: info@surf.nl

17 november

Slotcongres eerste ronde NWO-onderzoeksprogramma 'Sociale Cohesie: Participatie, Binding en Betrokkenheid', Congrescentrum Engels, Rotterdam (10.00-17.00 uur). Contact: Dr. R. Biezeveld, FSW Erasmus Universiteit Rotterdam, namens NWO-MaGW, tel. 010 4667200, e-mail: biezeveld@fsw.eur.nl

18 november

IVO Refereerbijeenkomst Obesitas, World Trade Center Rotterdam. Contact: secretariaat IVO, tel: 010-4253366 of secretariaat@ivo.nl

18-19 november

Etmaal van de Communicatiewetenschap 2004, Dde Waaier, Campus Universiteit Twente. Contact: <http://etmaal2004.gw.utwente.nl/>

23 november

8th TRAIL Congress – A World of Transport, Infrastructure and Logistics, World Trade Center Rotterdam. Contact: tel: 015-27 860 46 or www.rstrail.nl or e-mail: info@rstrail.nl

25 – 26 november

Quality in Labour Market Transitions: A European Challenge – A TLM.NET conference in the framework of the Dutch presidency of the European Union, KNAW Amsterdam. Contact: Nick van den Heuvel, e-mail: heuvel@siswo.uva.nl, tel. 020 5270622, fax: 020 6229430, <http://www.siswo.uva.nl/tlm/conference/confcalls.htm>

25-27 november

A Global History of Textile Workers, 1650-2000, Amsdterdam (IISG). Contact: tel. 020-6685866, e-mail: textile@iisg.nl

1 december

5 jaar ECB, impact van het gevoerde beleid op de economische toestand, wisselkoersen. Contact: Hans Degryse, e-mail: Hans.Degryse@econ.kuleuven.ac.be, tel. 016 326856

2 december

Tranzo Zorgsalon: Een pilot voor een regionale Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Tilburg. Contact: Emely van den Broek-Scharbaai, e.vdnbroek-scharbaai@uvt.nl, tel. 013-4663628 , <http://www.uvt.nl/tranzo>

2- 3 december

Child abuse & neglect, the facts, Leuven. Contact: Peter Adriaenssens en secr. Ann Crabbé , e-mail: Peter.Adriaenssens@uz.kuleuven.ac.be, Telefoon 016 30 17 30, Fax 016 30 17 31

3 december

Politologisch congres: De wegdeemsterende staat?. Contact: Hendrik Vos, Universiteit Gent – Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteitstraat 8, B-9000 Gent: e-mail: hendrik.vos@UGent.be

6-7 december

Internationale conferentie 'Images of Science' – New Interactions between Science and Society, Amsterdam. Contact: Dr. J.J.G. van der Bruggen, tel. 070 3421542, info@rathenau.nl

16-17 december

1st Congress on Local Politics in Europe "Political and Electoral Reforms At The Local Level", Gent. Contact: Kristof Steyvers, e-mail: kristof.steyvers@UGent.be of Herwig Reynaert, e-mail: herwig.reynaert@UGent.be

30- 31 mei 2005

Marokko-congres: Traditie en moderniteit – Deadline voor inschrijving voor mensen die een presentatie willen houden in één van de workshops: 15 september 2004, Vrije Universiteit, Amsterdam. Contact: phf.bos@let.vu.nl

2 juni

5de Marktdag Sociologie, Campus Etterbeek, Vrije Universiteit Brussel. Contact: <http://www.sociologie.be/marktdag>

